

Família, afers i patrimoni de Jaume Cortada, mercader de Barcelona, baró de Maldà

per Emili Giralt i Raventós

Des de la «revolució comercial» del segle XIII, amb la qual Barcelona es converteix en un centre mercantil de primer ordre, la compra de terres per part de les classes benestants urbanes és un fet constatable i constant al llarg de la història.¹ Lògicament, les terres més cobejades pels compradors barcelonins foren les de la rodalia de la ciutat, del Llobregat al Besòs i des de la Serra Litoral fins al mar. Durant el segle XVII el nombre i la importància d'aquestes compres foren probablement superiors a les efectuades en èpoques anteriors. No és ara el moment d'escatir-ne les causes, però sembla evident que entre elles podrien ésser esmentades la contracció del comerç —que és característica de bona part d'aquell segle—, la pèrdua d'uns mercats tradicionals i l'existència de capitals inactius que tot això comportaria.

La seguretat d'aquestes inversions —incentiu principal— anava, a més a més, de parió amb el prestigi que donava la propietat territorial. Si un menestral esmerçava els estalvis en una peça de terra o un bocí d'horta, els mercaders i ciutadans honrats, els metges i els homes de lleis maldaven per posseir una *torre* als afores de Barcelona, i els més rics —o més pretensiosos— no desaprofitaven l'oportunitat d'adquirir un *castell termenat* i esdevenir *senyors* o *barons*. D'altra banda, aquestes compra-ventes eren possibles gràcies a l'endeutament dels pagesos, als alts i baixos de fortuna del mateix patriciat urbà i a la vida dispendiosa que duia la noblesa. Els uns i els altres estaven irremissiblement abocats a la venda de llurs terres als homes de negoci que esdevenien nous rics.

Jaume Cortada, que començà la seva vida activa com a paraire i corredor d'orella i es matriculà mercader l'any 1647, exemplifica aquesta trajectòria, car esdevingué propietari de tres torres amb 242 ha de terra al pla de Barcelona i l'any 1667 va comprar la baronia de Maldà. Les pàgines que segueixen pretenen mostrar els orígens i l'entorn familiar de Jaume Cortada, descriure les activitats amb les quals formà la fortuna i examinar els elements constitutius del seu patrimoni.²

1. Han constatat aquest fenomen F. BRAUDEL, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II* (París 1949), p. 222; J. CODINA, *El Delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX* (Barcelona 1971), ps. 107-110, i J. J. BUSQUETA I RIU, *Un nucli rural del Pla de Barcelona: Sant Andreu de Palomar entre 1200 i 1350 (aspectes econòmics i socials)*, treball inèdit.

2. La documentació inèdita que ha fet possible el present estudi és gairebé tota de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona; per aquesta raó seran omeses les sigles d'aquest arxiu en les citacions a peu de pàgina i es donarà només la referència del notari i del protocol corresponents.

LA FAMÍLIA CORTADA

Jaume Cortada era fill de Rafael Cortada, paraire i abaixador, i nét de Ramon Cortada, que va exercir els mateixos oficis, tots ciutadans de Barcelona. La seva mare era Jerònima Sala, filla de Jaume Sala, també paraire, i germana de Pau Sala, paraire i després mercader. Una germana de Rafael Cortada —de nom Rafaela— fou successivament la muller de Pere Rossell, flassader de Girona, i d'Antoni Canals, paraire d'aquella ciutat. Dins els nivells propis d'aquella menestralia —tradicionalment oberta a activitats mercantils—, la família Cortada-Sala va assolir un *status* econòmic bastant satisfactori.

Rafael Cortada va morir jove, l'any 1624, i amb els fills menors d'edat; disposà el seu enterrament «en lo vas de la confraria del gloriós sant Isidro», a la parròquia de Santa Maria del Mar; féu celebrar set-centes misses en sufragi de la seva ànima, i llegà 12 lliures 10 s. als hospitals de la ciutat. Jerònima Sala, que en casar-se li havia aportat 200 lliures de dot, fou instituïda hereva universal, amb obligació de transmetre l'heretat a qualsevol dels fills comuns, i «per creix, donació per noces, any de plor, segona joia, vestits de dol y altres joyes y vestits, y per tots altres drets», va rebre 600 lliures, de les quals podia lliurement disposar.³ La vídua de Rafael Cortada va morir a les darreries de l'any 1636; fou sepultada a Santa Maria del Mar, «en lo vas ahont està enterrat lo quondam mon marit».⁴ Els fills d'aquest matrimoni foren: Jaume, el primogènit i protagonista d'aquestes pàgines, que rebé 800 lliures del seu pare i fou elegit hereu universal per la seva mare; Rafael, mort l'any 1637, a qui els pares havien llegat 700 lliures; i Teresa, a qui fou assenyalat un dot de 1.200 lliures pel pare i la mare li deixà algunes joies.

Rafael Cortada va confiar la tutela dels seus fills menors a dos excel·lents tutors: el seu cunyat Pau Sala i el mercader Josep Berart.⁵ Aquest fou un dels homes més emprenedors de la Barcelona d'aquell temps i acabà els seus dies convertit en baró d'Esponellà; Pau Sala reuní també una considerable fortuna, fou mestre racional de la Casa de la Ciutat⁶ i, pel fet de no tenir fills, es convertí en benefactor de tots els seus nebots, però particularment dels Cortada i Sala. Així, mentre els dos nebots Pau i Josep Cerarols heretaren cada un 500 lliures, la neboda Teresa Cortada n'heretà 600, i Jaume Cortada, que endemés fou elegit marmessor testamentari, heretà una casa al carrer d'en Jaume Giralt amb una bona part dels mobles i 1.200 lliures en efectiu. La predilecció de Pau Sala envers els fills de la seva germana Jerònima es manifesta encara en el llegat de 200

3. A. J. Fita, Test. III, 16v (24 de gener de 1624).

4. A. J. Fita, Test. VI, 19v (20 de desembre de 1636).

5. Josep Berart era probablement parent de la família Sala. Els dos cognoms apareixen units en la persona del frare agustí Gaspar Sala i Berart, l'escriptor polític autor de la *Proclamación católica* contra Felip IV. Josep Berart fou marmessor de Pau Sala, de la seva germana Jerònima i del marit d'aquesta, Rafael Cortada; també actuà de testimoni en els capítols matrimonials de Jaume Cortada i Sala. Al seu torn, aquest fou marmessor dels testaments de Pau Sala i de Josep Berart.

6. *Dietari del Antich Consell Barceloní*, XII, p. 123.

lliures fet a Caterina, que per breu temps fou la muller de Jaume Cortada, llegat que no van rebre cap de les esposes dels seus altres nebots.⁷

Gràcies al llegat de 1.200 lliures que li féu el seu pare i les 400 que expressament com a dot li llegà el seu oncle, Teresa Cortada i Sala va poder fer un bon casament. L'any 1637 signà capítols matrimonials amb Pau Serrat, aleshores botiguer de teles i mercader des de l'any 1641, fill de Bernat Serrat, també botiguer de teles. Pau Serrat aportà 4.400 lliures al matrimoni i en concepte de creix o donació per noces donà 800 lliures a la seva muller.⁸ Anys a venir, mort Pau Serrat i col·locades les filles comunes, Teresa Cortada va contreure nou matrimoni amb Pere Pont, mercader, persona adinerada que l'any 1672 fou conseller quart de la ciutat de Barcelona. D'aquest segon matrimoni no hi hagué descendència, i Teresa Cortada —que morí l'any 1678— heretà tots els béns del marit.⁹

Quant a Jaume Cortada i Sala —objecte d'aquest estudi—, l'any 1637 apareix casat amb Caterina, matrimoni que no ha estat possible de documentar. Caterina va morir en una data incerta entre el 1637 i el 1644. En aquesta segona data Jaume Cortada va contreure segones núpcies amb Teresa Cabanyes, filla de Pere Pau Cabanyes, pagès d'Argentona, família de la qual eixiren durant el segle XVII diversos fadristerns que foren comerciants o exerciren professions liberals a Barcelona. Teresa Cabanyes aportà en dot les 1.500 lliures de la llegítima paterna i les 500 de la materna. La donació per noces oferta pel seu futur marit fou de 1.000 lliures. Quan fou concertat aquest matrimoni, Teresa era encara menor d'edat, però ja havia complert setze anys.¹⁰ Els esposos Cortada-Cabanyes van tenir cinc fills: Francesc, el primogènit, que morí sense descendència l'any 1674; Rafael, hereu universal i continuador de la família, nascut l'any 1662; Jaume, que seguí la carrera eclesiàstica, nat el 1665; Maria, casada amb don Narcís d'Anglasell i Roca; i Teresa, casada en primeres núpcies amb don Ignasi de Tort i Granollachs i en segones amb el donzell Anton Pera i de Tord.

Fora del matrimoni —potser a causa dels anys de viduitat que precediren el seu segon casament, tal vegada per la juvenesa de la seva segona muller— Jaume Cortada va tenir un fill i una filla naturals: Josep, que quan el seu pare va morir ja era canonge de Barcelona; i Francisca, que fou monja de l'Ensenyança. Ni de l'un ni de l'altra no hi ha constància que fossin legitimats.

Ocupat en els seus negocis fins al darrer moment, Jaume Cortada morí a Barcelona el 22 de setembre del 1679. En el seu testament¹¹ disposà —com els seus pares— ésser sepultat a Santa Maria del Mar, però no en el fossar anònim d'una confraria, sinó «en lo vas que tinc en la mia capella de Sant Pau», i va pregar els seus marmessors que l'acte funeral fos celebrat «ab la menor pompa mundana se pugua fer». Així i tot, després del seu òbit havien de fer celebrar

7. F. Pla, Test. 1631-1637, 182 (11 de juliol de 1637).

8. F. Pla, C. M. v, 30 (19 de març de 1637). Una filla d'aquest matrimoni, Eulàlia Serrat i Cortada, es casà el 1666 amb el doctor en drets Lluís Roger, que l'any 1678 fou extret conseller terç de la ciutat.

9. B. Torres, Test. I, 138 (2 d'agost de 1671); Test. II, 80 (6 de setembre de 1678), i Conc. II, 556.

10. P. Passoles, C. M. 1635-1651 (2 de gener de 1644).

11. B. Torres, Test. II, 153 (16 d'agost de 1679).

tres mil misses en altars privilegiats de les esglésies de Barcelona, i girar a la Taula de Canvis les quantitats necessàries per a la fundació d'una missa quotidiana i una altra d'aniversari, celebradores a l'esmentada capella de Sant Pau, on reposarien les seves despulles.¹² En concepte de «parroquiatge» llegà 10 lliures a Santa Maria del Mar, 100 a cada un dels hospitals de la Santa Creu i de la Misericòrdia, 50 a l'Hospital dels Infants Orfes, 25 lliures a la confraria de la Puríssima Concepció de la Seu i unes altres 25 a la del Santíssim Sagrament de la seva parròquia.

Diverses clàusules del testament assenyalen els llegats fets a persones físiques, membres de la família, criats i d'altres. Als seus fills Rafael i Jaume els llegà 1.500 dobles d'or en concepte de llegítima. En el cas, però, que volguessin seguir la carrera eclesiàstica, el llegat seria de 700 dobles; i si entraven en un orde religiós —potser per facilitar el vot de pobresa que haurien de fer i també per no enriquir unes comunitats que els barcelonins d'aquell temps ja consideraven excessives en nombre i amb prou recursos econòmics—,¹³ el llegat consistiria només en 500 lliures, pagadores el dia de la seva professió, més una renda vitalícia de 100 lliures anuals «per comprar-se hàbits y llibres y altrament subvenir a ses necessitats». A la seva filla Maria, ja casada, deixa i llega Cortada «tot allò que lo die de mon òbit se trobarà restar-me divent dit noble don Narcís de Anglasesell son marit», i en cas de poder-se cobrar «lo que lo rey nostre senyor me està divent» —que eren dues partides sumant 84.041 lliures 10 s.—, 1.000 dobles d'or més; si Maria moria abans d'ésser cobrat el dit crèdit, les deixava a don Narcís, amb obligació de repartir-les entre llurs fills. A Teresa, muller de don Ignasi de Tort i Granollachs, deixà 200 dobles, «una joya valent 100 dobles, no obstant lo dot li he donat y pagat», i, «cobrant per enter» el deute de la reial tresoreria, 500 dobles més. Al seu fill natural Josep Cortada, canonge de la Seu de Barcelona, llegà 50 dobles, «volent que's tinga per satisfet de tot lo que poria pretendrer sobre mos béns, atès he tant gastat per ell». Francisca, filla també natural, reclosa al convent de l'Ensenyança o potser ja morta, no és esmentada en el testament del seu pare.

Amb aquestes deixes acaben els llegats fets a la família. Segueixen 200 rals de plata per al Dr. Bernat Carrés, «mestre que està en ma casa» i capellà de la família, i les 10 lliures a cadascun dels cinc o sis criats i criades que sense comptar els «fadrins» i «escrivents» que treballaven a la casa, ni els dos esclaus. «un de blanch y altre de Guínea» —no esmentats en el testament, però sí en l'inventari dels seus béns—, constituïen el servei domèstic de Jaume Cortada. Les

12. La caritat de 6 sous assenyalada a cada una de les tres mil misses sumava 900 lliures; per fornir una renda de 6 sous diaris per a la missa quotidiana era necessari un capital de 2.190 lliures; per a la missa d'aniversari (suposada la mateixa caritat) el capital era de 6 lliures. Pel «repòs y salut» de la seva ànima, doncs, els marmessors de Jaume Cortada hagueren d'invertir 3.096 lliures. La quantitat és en sí considerable, però no massa significativa al costat de les 242.613 lliures que constituïen el seu patrimoni.

13. La fundació de nous convents i determinades actuacions dels antics van ocasionar multitud de protestes durant tot el segle XVII, no solament per part de les parròquies i de la clerecia secular, sinó del mateix Consell de Cent.

darrereres deixes, de 60 i 40 lliures respectivament, són per a dues dones que és probable que fossin antigues criades de la casa.¹⁴

De tots els altres béns, drets, forces i accions instituí hereva universal la seva muller Teresa Cabanyes, «de vida sua natural tant solament, vivint viuda y mon cognom Cortada servant», donant-li i concedint-li «amplíssima facultat de poder elegir y anomenar per mon hereu un dels dits fills a mi y a dita senyora muller mia comuns, axí entre vius com en última voluntat», «sense que tingue obligació de servir lo orde de primogenitura». Només en previsió que la seva esposa morís abans de fer elecció d'hereu, Jaume Cortada va instituir-lo en la persona del seu fill Rafael, «gravant-lo que entre vius o en última voluntat haja de disposar de tota la mia universal heretat y béns en favor de hu dels fills seus mascles e descendents», el qual havia «de posar com jo ab lo present li poso, vincle real y perpètuu, decensiu, recíproco, masculí y primogenial en dita ma heretat y béns en favor dels fills o descendents legítims y naturals y de legítim y carnal matrimoni procreats fins en infinit». Les clàusules que regulen les substitucions successòries exclouen tota persona que hagués rebut ordes sagrats o no pogués contreure matrimoni, de manera que si es donava aquest cas «ma heretat, així en la propietat com en los fruïts, fassa trànsit a l'altre hereu immediatament cridat». Les obligacions fixades a l'hereu són les habituals en aquesta classe de testaments de caire aristocràtic: servir fidelitat al rei, submissió a la Santa Seu Apostòlica, mantenir tots els germans fins haver cobrat el llegat testamentari, etc.

Les darrereres disposicions són d'ordre econòmic: cessió de l'administració de l'ofici de Correu Major de Sa Magestat a Catalunya i comtats al seu fill Rafael, i manament a la seva muller de realitzar —en el termini de dos anys— tots els crèdits que constituïen una part no petita de la seva heretat, per tal d'esmerçar-los «en cosa fixa y estable per mos hereus perpètuament».

El testament de Jaume Cortada fou ratificat en el codicil signat el dia 27 d'agost del mateix any 1679. En ell autoritzà la seva esposa i hereva que al llegat de 1.500 dobles fet a llur fill Jaume —potser ja encarrilat a cursar la carrera eclesiàstica— hi podia «ajustar alguna coseta més quant li aparega ser convenient», i llegà a la néta Marieta d'Anglasell i Cortada 100 dobles d'or «en temps y collocatió de son matrimoni y no altrament».¹⁵

Teresa Cabanyes, la vídua de Jaume Cortada, sobrevisqué bastants anys al seu marit. Morí l'any 1702, amb les dues filles ben col·locades, el fill menor convertit en canonge i ardiaca de la Seu de Vic, i Rafael, l'hereu universal, casat i amb la descendència assegurada per dos nois, Josep i Jaume, i una noia anomenada Mariagna. Ordenà la seva sepultura junt a la del seu marit i disposà la celebració de dues mil misses. Féu també diversos llegats pietosos i es recordà dels seus criats i servents.¹⁶

L'estratègia seguida per Jaume Cortada a l'hora de casar els fills o de decidir llur destí mereix un comentari. En primer lloc, els dos fills naturals —Josep

14. Les llegatàries foren la donzella Maria Teresa, «filla de Anna Rossell y Graells, muller de Rafael Rossell, vidrier», amb 60 lliures «per collocatió de son matrimoni o ingrés en religió», i Maria, muller de Bartomeu Ballester, seller, per 40 lliures, sense indicar el motiu.

15. B. Torres, Test. II, 169 (27 d'agost de 1679).

16. B. Torres, Test. III, 221 (21 d'abril de 1700).

i Francisca—, pel fet d'ésser destinats a servir l'Església, no podrien tenir mai descendència que fes ombra als descendents dels seus fills legítims. Si Josep, el canonge de Barcelona, apareix relacionat amb les grans efemèrides de la família, Francisca —sobre la qual plana un silenci gairebé total— seria apartada de la família des de la pubertat. Ambdós foren molt discriminats econòmicament.¹⁷ Fins i tot les 1.500 dobles llegades a Jaume, el futur canonge de la Seu de Vic, eren una quantitat esquivada en comparació del que rebria Rafael, instituït hereu, i per això la seva mare l'havia de pregar que «per lo dret de legítima materna se acotentente en lo que se ha gastat per ell en Roma y ab las bullas de sa dignitat, y ab los mobles y robas que li vaig donar per parar casa».¹⁸

Malgrat les diferències de tractament entre Josep i Jaume, dos canonges a la família, amb el que això comportava d'«esmerços» econòmics i de prestigi social, constituïen una font de possibles influències i una aproximació a dos centres importants de poder —àdhuc polític— com eren aleshores els capítols catedralicis de les seus de Vic i Barcelona. Respecte als altres fills, l'ascens social sembla que fou la consideració prioritària que Jaume Cortada es féu a l'hora de casar-los. L'home de negocis incapaç de menysprear un petit corretatge i de desapropiar —com hi haurà ocasió de veure— qualsevol oportunitat d'augmentar els seus cabals, convertit ara en cavaller i senyor d'una baronia, no cercà diners en el matrimoni dels seus fills, sinó la possibilitat d'integrar-los en el si de famílies aristocràtiques, més apreciables per la categoria social que no pas per la fortuna.

En efecte, Francesc, el primogènit de Jaume Cortada, l'any 1670 va contreure matrimoni amb Anna de Planella i d'Erill, filla del «noble senyor don Pedro de Planella y de Talamanca», populat a Barcelona, i de dona Constança d'Erill, la seva primera muller. Don Pere, com tants d'altres membres de la petita i mitjana noblesa, no gaudia pas d'una bona situació econòmica; era senyor del castell i terme de Talamanca, però dels «rèdits y altres drets» que com a tal li corresponien —constata l'inventari dels seus béns—¹⁹ «se diu haver-hi alguna part empenyats o venuts axí a carta de gràcia com altrament». En esguard d'aquest matrimoni Cortada donà al seu fill —a més de diversos mobles, robes i joies— 3.000 lliures en efectiu en celebrar-se les esposalles i 20.000 lliures en diversos béns que li asseguraven una renda de 1.000 lliures anuals. Enfront d'aquesta fortuna, el dot d'Anna de Planella era solament de 1.000 lliures en efectiu, més l'usdefruit —no la propietat— d'un censal de 2.000 lliures que li rendiria 100 lliures anuals. La donació per noces que el donzell Francesc Cortada va fer a la que havia d'esdevenir la seva esposa —donació que en aquell temps solia consistir en la meitat del valor del dot i que només molt excepcionalment superava aquell valor— fou en aquest cas de 6.000 lliures. Quan, l'any 1674, Francesc Cortada va morir sense descendència —raó per la qual tots els béns que li foren donats

17. Mentre els llegats fets als fills legítims foren de 1.500 dobles, el del seu fill natural fou de 50 dobles. Quant a Francisca, no consta que rebés altra cosa que l'usdefruit d'un censal de 1.000 lliures que l'any 1675 Jaume Cortada cedí «a la mare priora del convent de la Ensenyança durant la vida natural de la hermana dona Francisca, sa filla».

18. B. Torres, Test. III, 223.

19. J. Galí, Inv. 1668-1701 (20 de gener de 1676).

van ésser recuperats pel seu pare— la seva vídua Anna, que en virtut dels capítols matrimonials podia disposar de 2.000 lliures del creix més la restitució del dot, quedà més ben dotada del que ho fou pels seus propis pares.²⁰

Quant al fill Rafael —a qui en capítols matrimonials la seva mare va fer donació universal de tots els béns que ella havia heretat per testament de Jaume Cortada—, el matrimoni també fou econòmicament desigual. Rafael va casar-se el 1682 amb Josepa de Bru i Canta, filla del «noble senyor don Josep de Bru», descendent d'uns mercaders vigatans establerts a Barcelona a les darreries del segle XVI i ennoblits posteriorment gràcies a llur riquesa.²¹ Josepa de Bru fou dotada amb 4.000 lliures, quantitat respectable, però que no té parangó amb l'herència que pervindria al seu marit. Les 4.000 lliures que per donació de noces li atorgaren la vídua i el fill de Jaume Cortada són, respecte al dot, una quantitat també superior a l'acostumada.²²

Pel que fa a les filles, el disegni d'integrar-les en les capes superiors de la societat barcelonina arribà fins a un punt que el dot assenyalat per Jaume Cortada no sols havia d'assegurar un bon passament per a cada una de les filles, sinó que esdevenia un mitjà —clarament explicitat en els capítols matrimonials— de redreçament econòmic de les famílies amb les quals enllaçaven matrimonialment. Així, Maria Cortada fou casada amb el «noble senyor don Narcís de Anglasell y de Roca», doctor en drets i membre de la Reial Audiència, fill del cavaller i també doctor en lleis don Benet d'Anglasell, del Consell de Sa Magestat, que en temps de les «alteracions» de 1640 fou perseguit per les autoritats catalanes i cercà refugi a Madrid.²³ Encara l'any 1698, quan don Narcís va fer testament, alludia a la pèrdua de la hisenda dels seus pares per la fidelitat servada al rei d'Espanya i esperava de la cort alguna *merced* com a indemnització.²⁴ El casament d'aquest magistrat amb Maria Cortada li valgué un dot de 16.500 lliures, 4.530 de les quals foren pagades el dia de les esposalles i les restants 11.970 —com diu una clàusula dels capítols signats l'any 1671— havien «de servir per lluïcions y quitacions de censos y censals o altres deutes legítims» que don Narcís tenia llavors pendents.²⁵ Amb aquesta expectativa, el doctor Anglasell es va comportar magnànimament i donà a Maria 5.000 lliures de creix, quantitat bastant per sota de la meitat del dot que era la proporció més habitualment asse-

20. B. Torres, C. M. I, 425 (29 de març de 1670); M. 1670, 356v, i M. 1674, 374, 393, 397v i 425. L'any 1678 Anna de Planella va contreure segones núpcies amb misser Carreres, advocat de Tàrraga.

21. Membres d'aquesta família foren els ciutadans honrats Jaume Bru, del Consell de S. M. i regent la Reial Tresoreria l'any 1621, i Francesc Bru, conseller en cap de Barcelona el 1632. El pare de Josepa de Bru ocupà el mateix càrrec l'any 1667.

22. B. Torres, C. M. III, 74 (4 de desembre de 1682).

23. J. H. ELLIOTT, *La revolta catalana. 1598-1640. Un estudi sobre la decadència d'Espanya* (Barcelona 1966), ps. 406-408 i 458.

24. B. Torres, Test. III, 246 (27 de setembre de 1698).

25. La partida més important entre els deutes dels Anglasell eren 7.013 lliures per la restitució d'un dot, més 1.624 lliures d'interessos; quinze dies abans d'arranjar els capítols amb Maria Cortada, don Narcís signà una concòrdia amb el seu principal creditor promentent pagar aquella quantitat abans de mig any. La resta de deutes eren censals i canvis, alguns originats l'any 1642.

nyalada entre contraents d'una situació econòmica equiparable.²⁶ Ben segur, però, que don Narcís, ficat dins l'Audiència on eren decidides les subhastes i l'execució d'insolvents, fou un inestimable ajut en els afers del seu sogre.

Gairebé idèntics són els capítols matrimonials de Teresa, la menor de les seves filles, casada amb don Ignasi de Tort i Granollachs, fill del «noble senyor» don Josep de Tort, amb domicili a Vic i a Barcelona. Mort el pare, la mare dona Jerònima Granollachs va fer donació de la universal heretat de don Josep a favor d'Ignasi, retenint-se, però, l'usdefruit (amb obligació de mantenir els nous cònjuges) i reservant-se 12.000 lliures per a poder-ne disposar lliurement a l'hora de testar. Aquesta xifra, tanmateix, no arriba a dissimular la precària situació d'aquell patrimoni, car, de les 16.500 lliures del dot de Teresa, 11.755 lliures les havia d'esmerçar Jaume Cortada «en lluhitió del censal y recuperació de heretats en favor de dits nobles mare y fill». El creix ofert pel marit a la núvia fou de 4.000 lliures, també molt menor del que era acostumat.²⁷ En segones núpcies Teresa Cortada es casà amb el donzell Anton Pera i de Tord, fill d'Anton Pera i Moner, donzell domiciliat a la Seu d'Urgell i a Puigcerdà. El dot aportat per Teresa consistí en 22.150 lliures, això és, 21.600 lliures en crèdits contra l'heretat del seu primer marit —entre els quals hi ha el dot de 16.500 lliures— i 550 lliures que li devia el seu germà, l'hereu Rafael Cortada. Tractant-se d'un matrimoni amb una vídua, el creix —tradicionalment interpretat com un premi a la virginitat de la futura esposa— és absent d'aquests capítols.²⁸

Aquesta fou la família de Jaume Cortada i Sala. L'ambient menestral de la seva infantesa i joventut²⁹ — rigorosament silenciada en els documents públics posteriors—, les relacions mercantils i la vida activa de la seva maduresa s'havien transformat en els seus darrers anys en un ambient senyorívol on els diners, els títols i les distincions socials, juntament amb la propinqüitat de famílies aristocràtiques —que en el fons ho devien tot a fortunes acumulades per llurs pares o avis, sense poder anar gaire més enllà— li feien sentir la satisfacció d'haver triomfat en aquesta vida. La permeabilitat social de la Catalunya del seu temps, les circumstàncies favorables que rodejaren els inicis de la seva carrera, el seu esforç personal i una mena de designi que esdevingué l'eix de la seva vida així ho van fer possible.

26. B. Torres, C. M. I, 449 (3 de gener de 1671). El testament de Maria Cortada fou autoritzat pel mateix notari el 22 de setembre del 1688 i publicat el 1696. El seu hereu fou don Francesc d'Anglasell.

27. B. Torres, C. M. II, 290 (29 de juliol de 1677).

28. J. Mas, C. M. 1680-1730, 112 (20 d'octubre de 1691). El testament de Teresa Cortada fou autoritzat pel notari Francesc Rossinés el 30 de juny de 1702. Don Josep de Tord i Cortada, fill del primer marit, fou instituït hereu universal.

29. Després de la informació reunida sobre els antecedents familiars de Jaume Cortada, l'afirmació —continguda en un llibre nobiliari dels barons de Maldà— segons la qual «l'ave-fènix en camp d'or» que figura a l'escut d'armes de Jaume Cortada significa «haver renascut de si mateix per ésser estats sos predecessors de noble família, com ho prova el haver tingut un germà de son avi patern gran creu de religió militar», sembla pura fantasia (cf. S. CAPDEVILA, *El castell de Maldà*, «Estudis Universitaris Catalans», IX, 1919, p. 140).

ELS AFERS DE JAUME CORTADA

Als béns procedents de l'heretat paterna i materna, Jaume Cortada hi va poder afegir el llegat del seu oncle Pau Sala, mort el 1637. El llegat era constituït per una casa al carrer d'en Jaume Giralt, alguns mobles i joies i 2.000 lliures en efectiu.³⁰ Tot plegat representava una mitjana fortuna, suficient per a començar amb bon peu una carrera mercantil. La marmessoria testamentària del seu oncle, que Cortada administrà durant toda la seva vida,³¹ havia de proporcionar-li, juntament amb relacions socials avantatjoses, la possibilitat de realitzar algun bon afer.

La primera notícia de Jaume Cortada com a home de negocis és de l'any 1633. Llavors ja era corredor d'orella —professió que exercí ensems amb la de paraire fins al 1647— i adquirí la tercera part d'una embarcació de 700 quintars pel preu de 150 lliures.³² Tres anys després, en unió amb el mercader Antoni Roig i el negociant Joan Tapiola, formà una companyia d'assegurances —marítimes, terrestres i de vida— de la qual Jaume Cortada era l'administrador; cada un dels companys podia «prendre seguretats» en nom de la companyia, la qual en responia mentre no excedissin de 300 lliures o 300 ducats; la societat podia extingir-se a voluntat de qualsevol dels socis i els beneficis havien d'ésser repartits en tres parts iguals.³³ L'any 1637, associat amb l'esmentat Antoni Roig i l'adroguer Antoni Pau Duran, exigí judicialment el lliurament d'unes partides de «ferro, oli, legums, sabó y altres mercaderies» valorades en 2.664 lliures, al negociant Esteve Tell, que els era deutor per la dita quantitat.³⁴ El 1639 exportà a Nàpols una partida de draps barcelonins assegurada en 600 lliures.³⁵

La situació establerta després del Corpus de Sang del 1640 no disminuí l'activitat de Jaume Cortada, ans al contrari. L'any 1643 s'associà amb el negociant d'origen provençal Baltasar Aymerich³⁶ per tal de comerciar amb el port de Marsella; cada un dels socis invertí 4.500 lliures torneses i Jaume Cortada portava l'administració; la companyia³⁷ va ésser cancel·lada el 1645. Durant els anys següents apareix com a collector de rèdits i emoluments de la Cambra Apostòlica, segons arrendament fet pel collector general de Sa Santedat, l'illus-

30. F. Pla, Test. 1631-1637, 182 (11 de juliol de 1637), i Inv. iv, 58 (29 de juliol de 1637). Els béns mobles de Pau Sala subhastats a Llotja entre el 24 de novembre del 1637 i el 12 d'octubre del 1640 foren valorats en 1.653 lliures 3 s.

31. En el seu testament Cortada ordenà «que sien definits y acabats de ajustar los comptes de la heretat del quondam Pau Sala, mercader, mon oncle, dins lo termini de un any comptador del die de la mia mort en avant, y en cas que per ma part falte a cumplir alguna cosa vull que encontinent se cumple y se pose en executió».

32. F. Tries, M. 1633, 320. Els copartícpis de la barca, anomenada «Nostra Senyora del Roser, Sant Joan Bapista y Santa Geltrudis», eren en parts iguals els mercaders barcelonins Joan Bta. Lluell i Andreu Valls.

33. F. Tries, Conc. 1635-1649, 104, i M. 1636, 665v.

34. P. Passoles, Escrip. 1636-1650 (5 de novembre de 1637).

35. F. Tries, M. 1639, 232.

36. Negociant marsellès documentat a Barcelona des de l'any 1633 (cf. E. GIRALT I RAVENTÓS, *La colonia mercantil francesa de Barcelona a mediados del siglo XVII*, «Estudios de Historia Moderna», vi, 1956-59, ps. 264-265).

37. F. Lentsclà, Conc. 1643-1646 (29 de setembre de 1643), i M. 1645 (23 de març).

tríssim senyor Don Vicente Candioto. Les collectes corresponents a les seus episcopals d'Elna,³⁸ Urgell,³⁹ Tarragona⁴⁰ i Solsona,⁴¹ consta que les sots-arrendà a diversos particulars que no sempre compliren les condicions pactades.⁴² En algun moment, almenys, es dedicà a l'exportació de vins,⁴³ i devia també negociar amb pesca salada, car l'any 1649 fou robada de la seva «botiga» una considerable «summa de bacallà».⁴⁴ D'altra banda, continuava exportant draperia als ports de Gènova i Liorna.⁴⁵

L'activitat, però, que més regularment i amb major inversió de diners exercí durant aquests anys fou la importació de cereals. Entre el 1643 i el 1649 vint-i-dues pòlisses d'assegurances marítimes acreditades que, com a mínim, importà blat de l'Empordà, del Rosselló, del Llenguadoc i de Provença per valor de 23.100 lliures. Algunes d'aquestes operacions les realitzà associat amb el seu vell tutor, el mercader Josep Berart, baró d'Esponellà.⁴⁶

Els seus clients no foren solament els flequers de Barcelona.⁴⁷ Quan les dificultats posades al comerç marítim per la pesta o per la situació polític-militar de Catalunya accentuaren la fretura de blat, també corporacions públiques, com la Universitat de Mataró i el Consell de Cent barceloní, van recórrer a Jaume Cortada. En el cas de Mataró, l'ex-paraire es comprometé a servir 2.500 quarteres de blat, que havia de lliurar en tres terminis escalonats fins al 28 de febrer

38. P. Passoles, M. 1645, 79 i 134. En aquest arrendament hi estava també interessat el cunyat de Jaume Cortada, l'adroguer Miquel Cabanyes.

39. P. Passoles, M. 1648, 22. Cortada rep del mercader genovès Francisco Gualdo 460 lliures, valor del sots-arrendament dels «forns de puja» de la vila de Sanauja.

40. P. Passoles, M. 1648, 587v. Cortada rep de Josep Santgenís, ciutadà honrat resident a Montblanc, 128 lliures a compte de les 8.000 de l'arrendament dels drets de la mensa episcopal de Tarragona.

41. P. Passoles, M. 1648, 588. Cortada rep de Josep Portell, mercader, i de Josep Guinart, botiguer de teles, ambdós de Barcelona, 7.500 lliures, import del sots-arrendament dels drets de Solsona.

42. El 22 de març del 1650 Cortada inicià un procés contra l'esmentat Santgenís, de Montblanc, per tal de cobrar 1.200 lliures de les 7.000 promeses pel sots-arrendament dels drets rèdits a la Conca de Barberà, comtat de Prades i vila de Falset (ACA, Audiència: Commune Intrusus 105, f. 4v). El 3 d'octubre del 1650 reclamà judicialment 1.028 lliures 16 s. 5 d. a Alfons Guardiola, sots-arrendatari dels rèdits de Solsona, segons conveni signat el 14 de maig del 1649 (ACA, Audiència: Proc. civ. 1069). El 26 d'octubre del 1656 començà un altre plet contra Joan F. Cendra i Antoni J. Cogul, mercaders de Santa Coloma de Queralt, col·lectors dels dits drets a les mateixes contrades, segons sots-arrendament signat el 24 de juny del 1651; el plet no havia acabat encara l'any 1658 (ACA, Audiència, Commune 5442, f. 43v i 5448, f. 166). De aquestes referències documentals i totes les restants procedents de l'antic arxiu de l'Audiència a l'amabilitat i diligència del senyor Albert Cots.

43. P. Passoles, Escrip. 1636-1650. El 16 de març del 1647 Cortada noliejà una barca de 1.400 quintars que a Arenys de Mar havia de carregar «tot lo vi que podrà caber en dita barca» i transportar-lo a Saona, port de la Ribera de Gènova; el patró Glaudis Bonfort, de Martega, havia de cobrar 7 rals de plata per cada carga de vi.

44. *Dietari*, xiv, p. 379. Els inculpats foren castigats a rebre «cent assots per los llochs acostumats, marcats ab les armes de la Ciutat y servir tres anys remant ab les galeres de S. M.».

45. Entre el 1644 i el 1649 han estat localitzades onze expedicions per un valor total de 15.990 lliures.

46. P. Passoles, M. 1648, 379; F. Lentslà, M. 1649 (21 d'agost).

47. P. Passoles, M. 1646, 579. Venda de 413 quarteres de forment valorades en 1.331 lliures 9 s. al flequer barceloní Jeroni Pujol, amb obligació de pagar-les abans de tres mesos.

de l'any 1651, sempre i quan per part de França o de Catalunya no fos prohibit d'extreure cereals. Els jurats de Mataró prometeren pagar les primeres 1.000 quarteres a raó de 10 lliures «ab sisens» per quartera dins els deu dies següents a la rebuda del blat, o 1.000 dobles d'or fora d'aquest termini; per les restants 1.500 quarteres havien de pagar 1.500 dobles. Quan Cortada havia lliurat 1.593 quarteres i 3 quartans, la prohibició d'extreure grans de França i la requisita d'un carregament per part de les autoritats de Canet l'eximiren de les obligacions restants. D'altra banda, els jurats mataronins no pagaren tampoc el que devien en la forma i dins els terminis previstos pel contracte. Dos anys després, el 23 de juny del 1653, Jaume Cortada —que no acceptava el pagament en moneda de sisens— els reclamà judicialment 379 dobles, més «los interessos mercantívols des del dia que'ls ha protestats».⁴⁸

Pel que fa a Barcelona, el setembre de l'any 1652, quan la ciutat era flagel·lada per la pesta i assetjada per les tropes del rei d'Espanya, el Consell de Cent comissionà Jaume Cortada per al proveïment de blat. Les circumstàncies regnants feien molt difícil la comesa. Una falua que amb aquest objectiu havia de sortir de Barcelona vers les costes de llevant no pogué fer-ho per la deserció dels mariners, temorosos de caure a mans dels castellans. Més afortunat fou el bergantí del mateix Cortada, que, dos dies després d'haver eixit de Sant Feliu de Guíxols, arribà al moll de Barcelona amb unes cent quarteres de blat i «un poc de vi». El risc d'aquestes operacions era compensat pel benefici extraordinari resultant de la venda de qualsevol producte comestible. Dins la ciutat assetjada, els famolencs barcelonins pagaven el blat a 200 lliures la quartera, i el vi a 516 lliures la carga.⁴⁹

Agreujada, fins a fer-se insostenible, la situació de Barcelona enfront de l'enemic, els elements més moderats del Consell de Cent aconseguiren la formació d'una junta que havia de negociar amb Joan d'Àustria les condicions per a la rendició de Barcelona. Formaven aquesta junta setze parlamentaris, quatre per cada estament. Jaume Cortada —que des de la seva inscripció a la matrícula de mercaders, l'any 1647, podia figurar en les insaculacions per a càrrecs municipals i el 1651 fou extret jurat del Consell de Cent—⁵⁰ va tenir un remarcable paper en el si d'aquella junta. Ell —que el cronista Parets qualifica d'home «molt intel·ligent»—, junt amb el capità Font —persona «molt coneguda en el camp espanyol»— i el caputxí P. Ignasi de Sant Feliu —que des del convent de Sarrià estava en contacte permanent amb els castellans i entrava a la ciutat i en sortia a pler— foren els qui primer s'entrevistaren amb els alts caps de l'exèrcit de Felip IV. Després d'aquests contactes oficiosos, Jaume Cortada va exposar a la Setzena les condicions exigides per Joan d'Àustria, condicions que foren globalment acceptades per la junta. Dos dies després, el 13 d'octubre del 1652, Sa Altesa va entrar solemniament a Barcelona i restituí el Principat a l'obediència espanyola. Les gestions de Cortada foren, doncs, decisives.⁵¹

48. ACA, Audiència, Commune 5422, f. 129v.

49. *Dietari*, xv, ps. 324 i 592-594; *Crónica de Miguel Parets*, «Memorial Histórico Español», xxv, ps. 60-61 i 113-114.

50. *Dietari*, xv, p. 123.

51. *Dietari*, xv, p. 332, i «Memorial Histórico Español», xxv, ps. 87-93.

De l'actuació diplomàtica de Jaume Cortada en sorgí una relació amb el bastard espanyol que ultrapassa la convencional i protocollària adhesió política. I aquests lligams foren segurament afermats quan, l'any 1667, Joan d'Àustria preparà des de Barcelona el cop d'estat per a foragitar del poder el P. Nithard, confessor de la reina mare. El comerciant barceloní fou «*agente de los negocios del Serenissimo don Juan de Austria*» a Barcelona,⁵² i en diverses ocasions pagà o cobrà sumes considerables de diner en nom del seu principal.⁵³ A l'inventari *post mortem* de Jaume Cortada hi figura el príncep com a deutor de 4.826 lliures, i entre els joiells inventariats hi ha un valuós retrat de don Joan *fet* per ell mateix i *donat* a Jaume Cortada.⁵⁴

Tornant a l'any 1652, l'aspecte econòmic de les relacions amb Joan d'Àustria no és menys remarcable. El 31 d'octubre Jaume Cortada, Francesc Roca —un altre dels mercaders que havien format part de la Setzena que negocià la rendició de la ciutat— i Francesc Oller, també mercader, foren afavorits amb «l'assiento dels grans» per a l'exèrcit espanyol de guarnició a Catalunya. Durant vuit mesos —des del primer de novembre del 1652 fins al 30 de juny del 1653— els esmentats barcelonins havien de fornir diàriament 14.000 racions de pa de munició per a la infanteria i 3.000 racions d'ordi o civada per a la cavalleria.⁵⁵ El finançament d'aquesta operació —d'un cost global de 2.294.777 rals de plata— i la necessitat de distribuir les provisions en diverses places⁵⁶ obligaren els tres consocis a ampliar el nombre de participants. El 6 de novembre foren «acullits» a la companyia Joan Pau Perpinyà i Joan Batlle, ciutadans honorats de Girona.⁵⁷ La societat era administrada per Jaume Cortada, i la duració prevista, «com los negocis de provisions sien diversos y les guerras presents apar no resten en senyal de conseguir tan prest la perfeta quietut que se espera», seria de dos anys prorrogables.⁵⁸ Relacionada amb aquest afer és la participació de Cortada en «l'assiento o arrendament de redificar los molins reals» de Barcelona,⁵⁹ des de principis de l'any 1653.

Segons els termes de l'«assiento dels grans», el pagament de les provisions s'havia de fer mensualment, d'acord amb les quantitats subministrades. La moro-

52. J. Sescases, M. 1671 (19 de setembre). En nom del príncep, Cortada ven a les Galeres de Nàpols tres esclaus moros d'uns 18 anys, pel preu de 100 peces de vuit rals cada un.

53. Protocols de J. Sescases i B. Torres del 1669 al 1679, *passim*.

54. L'esmentat joiell és descrit així: «un retrato del senyor D. Joan de Àustria de or, que donà al quondam senyor D. Jayme de Cortada, esmaltat de porcellana al detrás, *fet de mà de Sa Altesa*, guarnit ab vuytanta sinch diamans, poc més o menos; pesa tot encamarat una onsa sinch argensos y mitg».

55. M. Serra, Conc. II (31 d'octubre de 1652).

56. Segons el conveni la tropa estava «*aquartelada en quatro partes, la una desde Girona al Anpurdán, la otra desde Martorell a la parte de Lérida y Campo de Urgel, otra parte en el Campo de Tarragona y la otra ha de quedar de guarnición en esta ciudad*».

57. Posteriorment fou «acullit» també Jaume Guitart, mercader de Girona. L'any 1657 la quota de participació era: Jaume Cortada i Francesc Roca, un quart cada u; Francesc Oller, un sisè; Joan Pau Perpinyà, Joan Batlle i Jaume Guitart, un novè cada u (*cf.* J. Sayós, M. 1657, 215).

58. J. Sayós, Trans. I (6 de novembre de 1652).

59. J. Sayós, Trans. I (24 de gener de 1653).

sitat —per no dir insolvència— de la Reial Hisenda seria causa, però, de molts maldecaps per als membres de la companyia. Mesos després d'haver acabat el lliurament de provisions, d'haver «fetes moltes diligències per a cobrar lo que se'ls deu» i «vehent clarament que haver-o de cobrar tot de comptans era casi impossible», els consocis obtingueren dues lliurances sobre la ciutat de Barcelona per valor de 49.000 lliures, que la ciutat els consignà «sobre los efectes se cobrarian de la Cruzada». Per tal de pagar els qui havien venut blat als «assentistes», Jaume Cortada havia anticipat —amb l'interès corresponent— els diners a la companyia, la qual, «entre altres coses», va fer-li consignació «dels dits effectes de la Cruzada». Tant a la companyia com a Cortada particularment, convenia, doncs, poder controlar l'administració de la Santa Croada. La companyia va aconseguir que la ciutat de Barcelona demanés a Joan d'Àustria que «en lo interim que de Madrid vingués nominació de Thesorer de la Cruzada», vacant aleshores pel cessament del genovès Vignolo, fos designada «persona de tota satisfacció». I Joan d'Àustria va escollir Jaume Cortada. El nomenament definitiu, però, depenia dels tesorers generals, els genovesos Domingo Grillo i Ambrosio Lomelin, residents a Madrid, que exigien un dipòsit de 7.200 lliures en moneda de plata «ab interès de sis per cent cada any». Amb aquestes condicions i preveient que l'administració de la butlla de la Santa Croada podia comportar «molta pèrdua per lo estat en què vuy se troba lo present Principat», Jaume Cortada manifestà als seus associats que «ell no volia per son compte sol acceptar la dita Tezoreria». Els consocis, considerant que si la tresoreria estava «en mà y poder de dit Cortada» seria més fàcil el cobrament de les partides consignades, acceptaren que el risc implicat en aquella administració fos transferit a la companyia, autoritzant Jaume Cortada que de les quantitats cobrades de la tresoreria podia retenir les 7.200 lliures que havia bestret.⁶⁰ O sigui, que Cortada ostentaria el càrrec, amb la distinció social que comportava, sense córrer personalment cap risc.

Les referides gestions no aconseguiren cancellar el deute acreditat per la companyia. El 4 d'abril del 1657 «lo rey nostre senyor» continuava devent encara «una quantitat de diner considerable». Per tal de cobrar-la, la companyia va creure que «lo medi y remey més efficàs» seria que Jaume Cortada anés a Madrid i fes «totes les diligències que seran possibles en rahó de la cobrança». Amb aquest propòsit els consocis atorgaren plens poders a Jaume Cortada per a «demanar, exhigir, cobrar y haver del rey nostre senyor y de sos ministres y officials y de altres qualsevols personas a qui tocarà lo haver de pagar, totas y qualsevols summas y quantitats de diners que a dits companys se'ls dègan per rahó de l'assiento dalt referit». Cortada podia fer tota mena de diligències judicials i extrajudicials, era autoritzat a «acceptar qualsevols consignacions» i, fins i tot, «per millor facilitar la cobrança», tenia permís per a repartir entre l'àvida burocràcia madrilenya certa quantitat de diner «a modo de albrícias per a guants», amb el benentès que aquests diners i tots els que esmercés en aquell objectiu havien de sortir del mateix crèdit que la companyia tenia contra la Reial Hisenda. Jaume Cortada acceptà l'encàrrec d'anar a Madrid, però no ho féu debades:

60. J. Sayós, Trans. I (26 d'octubre de 1654).

pels seus «treballs, gastos, missions y despeses» podia retenir una sisena part de tot allò que cobrés, i la resta s'havia de repartir «a sou y a lliura» entre els interessats, inclòs el mateix Cortada, interessat en una quarta part. Fou també convingut que, en el cas de perdre «las confiansas» de poder cobrar, havia d'avisar els restants consocis, i si aquests no volien «ajustar-se per allò que dit Cortada faria y se ajustaria en tal estat», Cortada podria, «per son compte assoles y dels companys que se ajustaran ab ell», «negociar, tractar y ajustar la cobrança per la sua part a soles y dels companys se ajustaran ab ell, restant-ne exclosos los demás companys», els quals haurien de reclamar llur part directament del rei i dels seus ministres «y no contra de dit Cortada».⁶¹

Hom ignora el resultat de les gestions realitzades a Madrid i l'actitud dels consocis davant les iniciatives que Cortada podia prendre. Probablement aconseguí cobrar quelcom del que els era degut, però no pas tot. Jaume Cortada va morir el 1679, i la Reial Hisenda li devia encara 60.241 lliures.⁶² Malgrat tot, els interessos que molt possiblement s'acumularen al deute inicial permeteren que l'operació de l'«assiento» acabés avantatjosament. I si hi hagué pèrdua, ben segur que Cortada no fou el soci més perjudicat. Les relacions financeres amb alts dignataris polítics i militars continuaren fins al darrer moment de la seva vida,⁶³ i li valgueren distincions i privilegis, no exempts de significació econòmica, com foren, ultra el ja esmentat càrrec de Tresorer de la Santa Croada,⁶⁴ el títol de cavaller⁶⁵ i l'«ofici» de Correu Major de Sa Magestat a Catalunya.⁶⁶

Les relacions financeres amb la ciutat de Barcelona, per contra, no foren tan cordials. Cortada, que devia tenir crèdits importants contra la ciutat, va fer sentir el seu parer —favorable a tots els creditors— en els afers de la moneda de sisens i de la reducció de censals, problemes que s'arrossegaren durant uns quants anys.⁶⁷ L'any 1654 s'enfrontà obertament amb els consellers en refusar de pagar una suma de diners que la ciutat havia bestret amb càrrec a la Tresoreria de la Santa Croada,⁶⁸ i l'any 1663 els consellers intentaven recuperar «per justícia» els «excessius interessos» que Jaume Cortada havia cobrat de la ciutat «de tot lo temps que ha bestret lo diner del tèrcio ab què esta ciutat serví Sa

61. J. Sayós, *Trans.* I (4 d'abril de 1657).

62. B. Torres, *Inv.* II, 336. Aquesta quantitat fou cobrada per la vídua poques setmanes després de l'òbit de Cortada, car el mateix inventari fa constar que, «segons avisa D. Bartolomé de Frasneda ab carta escrita en Madrid a 11 de novembre 1679 corrent, los papers de dita cobrança estan en son poder».

63. Entre els crèdits que figuren a l'inventari hi ha 16.800 lliures «per les quals donà lletres de cambi per Madrid de sinch mil dobles sobre lo President de Hazienda y doscentes sinquanta dobles més per lo cambi a sinch per cent».

64. *Dictari*, XVI, ps. 184, 233 i 339.

65. Segons A. GARCÍA CARRAFA, *El solar catalán, valenciano y balear*, vol. III (Sant Sebastià 1968), p. 59, el 2 d'octubre del 1661 obtingué el privilegi militar. Des de llavors deixa d'anomenar-se mercader i, sovint, el seu nom i cognom, metamorfosats en don Jayme de Cortada, solen anar seguits del títol de *cavaller*.

66. L'ofici de correu major era un càrrec venal. Cortada l'obtingué l'any 1676 mitjançant un «assiento fet ab la Excm. Sra. donya Catharina Veles de Gavara y Tasis, condessa de Onyate y Vila Mediana», com fa constar en el propi testament.

67. F. CARRERAS CANDI, *La ciutat de Barcelona* (Barcelona, s. a.), ps. 723-735.

68. *Dietari*, XVI, p. 184.

Magestat per temps de quatre anys o més». La quantitat reclamada pels consellers no és coneguda, però podia vorejar les 20.000 lliures.⁶⁹ Tanmateix, gràcies al sistema d'insaculació per a la provisió dels càrrecs municipals, Cortada va poder accedir als càrrecs de cònsol de Llotja l'any 1658, de conseller quart el 1662 i de batlle de cops el 1678.⁷⁰ Durant el bienni 1675-76 fou també obrer de Santa Maria del Mar, parròquia de la qual era feligrès.⁷¹

Però ni els càrrecs municipals, ni els «oficis» i títols amb què l'havia distingit el poder reial, ni la compra de la baronia de Maldà, efectuada l'any 1667, no foren obstacle a l'activitat mercantil de Jaume Cortada. Des de l'any 1659 i mitjançant pròrrogues successives, fou soci capitalista d'una botiga de teles i una altra de draps, obertes, respectivament, en locals llogats al carrer de l'Argenteria i al carrer dels Canvis Vells. De la botiga de teles n'era consoci i administrador Bartomeu Nadal. El capital que Cortada hi invertí l'any 1659 fou de 4.000 dobles d'or, i en retirà 1.000 l'any 1667 (potser per poder fer el pagament de 27.000 lliures que li havia costat la baronia de Maldà, adquirida aquell mateix any). En la pròrroga del 1674, el capital corresponent a Cortada havia passat a 3.500 dobles, i el de Bartomeu Nadal es mantenia en les 400 dobles; els beneficis es repartien a proporció del capital, però l'administrador podia retirar 300 lliures anuals «per lo gasto de sa casa», inclosos els «aliments seus y de sa família, fadrins, aprenents y majorona o fadrina».⁷² Quan Cortada morí, Bartomeu Nadal li era deutor de 6.868 lliures 10 s. 9 d. «per rahó de dita botiga».

La botiga de draps era administrada per Antoni Matheu. Fundada també l'any 1659, el capital que inicialment hi aportà Jaume Cortada fou de 6.000 lliures, que s'havien convertit en 8.250 en la pròrroga del 1672. Antoni Matheu, que hi tenia 635 lliures esmerçades i en concepte de salari i despeses diverses, cobrava 300 lliures cada any, no podia prendre canvis sense autorització del seu principal, ni fiar més de 400 lliures.⁷³ L'incompliment d'aquestes condicions i la defraudació de certs drets municipals foren causa de discrepàncies entre els consocis i de liquidació de la botiga. Cortada es féu adjudicar per l'Audiència «tots los effectes» de Matheu «resultants de la administració de la botiga», cosa que l'obligà a pledejar amb dos proveïdors de draps que reclamaven més de 1.500 lliures.

69. *Dietari*, xvii, ps. 765 i 750-770. Quan, l'any 1663, el rei demanà a la ciutat un «donatiu» de 50.000 lliures a esmerçar en fortificacions, els consellers proposaren de destinar-hi les 30.000 lliures procedents de l'estanc del tabac i de l'aiguardent, més la meitat del que podrien recuperar de Jaume Cortada, «restant l'altra meytat en benefici de esta ciutat per adobar lo moll tan necessari per al comerç, o altres obligacions». La proposta no fou acceptada pel virrei —que probablement estava del cantó de Jaume Cortada— i en un llenguatge que no desdiria de la ploma de Saavedra Fajardo va respondre: «*El pleyto con Jayme Cortada, al fin es pleyto, y el rey sin interessarse administra justizia a quien se la pide, y se le hará a quien la tuviere quando se pida, pues el arbitrar de effectos dudosos, ni se pueden ofrecer ni admitir hasta ver el fin.*»

70. *Dietari*, xvi, p. 432; xvii, p. 147, i xix, p. 359.

71. J. Sescases, M. 1675 (20 de maig), i M. 1676 (21 de juny).

72. P. Llopart, M. 1659 (4 de novembre); F. Soldevila, M. 1668, 1017; B. Torres, M. 1672, 124, i Conc. II (1 de febrer de 1674).

73. P. Llopart, M. 1659 (9 de gener); F. Soldevila, M. 1668, 1017v, i B. Torres, M. 1672, 121v.

res.⁷⁴ Malgrat aquella adjudicació, Antoni Matheu, que va morir poc després, restava divent 2.343 lliures 5 s. al seu soci capitalista.⁷⁵

No foren aquestes les úniques botigues en les quals Jaume Cortada invertí diners. A principis de l'any 1679 havia prorrogat una companyia amb Jacint Gelabert, botiguer de teles de la vila de Figueres, en la qual esmerçà 1.400 dobles,⁷⁶ i entre els crèdits inventariats després de la seva mort hi figuren 1.280 lliures en moneda de plata, degudes pel botiguer figuerenc. És possible que, enmig de les nombroses partides que integren la relació de crèdits esmentats, alguna més —no prou explícita— correspongués a botigues obertes en altres indrets de Catalunya.

La dispersió de capitals amb l'objecte de disminuir el risc és verificable no solament en empreses d'un mateix ram —com és el cas de les botigues de robes que funcionen ensems—, sinó que es manifesta en la inversió simultània de sumes més o menys importants en afers molt diversificats. Així, sense desatendre altres negocis, Jaume Cortada actuà d'arrendatari de drets municipals i de la Diputació del General. L'any 1662 participava en una meitat en l'arrendament a Barcelona i la seva collecta dels drets de bolla de plom i segell de cera de la Generalitat,⁷⁷ i l'any 1663 —malgrat les seves polèmiques amb els consellers de Barcelona— era el primer interessat en l'arrendament de l'impost que cobrava la ciutat sobre el consum d'aiguardent i de tabac;⁷⁸ alguns anys després participava en una vint-i-setena part en l'arrendament del tall de les carns de moltó de Barcelona⁷⁹ i era proveïdor de les carnisseries d'Espplugues, l'Hospitalet i Sants.⁸⁰

Negociant a l'engròs dels més diversos productes, Jaume Cortada subministrava llana als paraires de Barcelona a canvi de draps que després eren venuts a les seves botigues o enviats a l'exterior.⁸¹ Proveïa de drogues i d'espècies els

74. ACA, Audiència, Commune 5661, f 60v.

75. Sense donar per cancel·lat l'esmentat deute, en el seu codicil Cortada va fer donació de 100 lliures a la vídua Matheu, «no obstant los molts danys que jo he rebuts de la mala administració tingué dit Antoni Matheu, son marit, de la botiga de draps»; la deixa només podia servir «per col·locació de sas fillas y no altrament».

76. J. Sescases, M. 1679 (20 de febrer).

77. J. Sayós, Trans. II (31 d'octubre de 1662). Cortada dona «aculliment» a cinc consocis. L'arrendament fet per dos anys i onze mesos que finien el 1665, costava 27.100 lliures cada any, més 4.000 lliures anuals «per salaris de officials».

78. J. Sayós, M. 1663 (27 de juliol). Cortada hi participa en una vuitena part. L'arrendament era per tres anys a raó de 7.250 lliures anuals.

79. B. Torres, M. 1670, 1160. Aquesta participació —que havia de durar un any i li costà 75 dobles— li fou transferida per Jaume Comats, veí de Sanaüja.

80. B. Torres, Conc. II, 314. El 2 de juny de 1680 la vídua Cortada prorroga una companyia amb tres pagesos d'Espplugues per tal d'explotar aquelles carnisseries; la vídua hi aportava 600 dobles, i en el cas d'haver de fornir més capital, els consocis haurien de pagar els interessos corresponents; els guanys anaven a partir en dues parts iguals.

81. J. Sescases, M. 1672 (17 de maig), i M. 1673 (3 d'octubre). Venda de vint saques de llana fina d'Aragó, valorada en 715 lliures, i recepció de set draps estimats en 702 lliures 14 s.

adroguers,⁸² exportava rodes de molí,⁸³ fornía blat als flequers⁸⁴ i era majorista d'oli⁸⁵ i de pesca salada.⁸⁶

Aquesta activitat mercantil féu que s'interessés en els múltiples aspectes dels negocis marítims: Jaume Cortada era assegurador, prestava diners «a retorn de viatge», noliejava embarcacions i era propietari de la quarta part de la barca anomenada «Nostra Senyora del Roser, Sant Antoni de Pàdua y Santa Bàrbara», de 1.800 quintars, tripulada per quinze mariners i patronejada, successivament, per Onofre Andreu,⁸⁷ de Mataró, Joan Illa, de la mateixa vila, i Marc Antoni Milans, de Canet de Mar.⁸⁸ Va intervenir també en el finançament d'una nau construïda a Barcelona per ordre del virrei Castelrodrigo,⁸⁹ d'una fragata que fou varada a Arenys «*por servitio de Su Magestad*»⁹⁰ i d'un bergantí que diversos particulars havien fet fabricar a la platja de Pineda.⁹¹

Sense ésser pròpiament un banquer, les relacions financeres de Jaume Cortada li permetien negociar lletres de canvi⁹² sobre les places de Perpinyà, Gènova, Roma i Madrid. Si a la cort espanyola els seus corresponsals eren persones lligades a l'administració —o mercaders genovesos com els Giudice o els Casani— els seus agents a la cort romana gestionaven i finançaven l'obtenció de butlles, dispenses matrimonials i prebendes eclesiàstiques.⁹³ A través de Johann H. Spindler, mercader alemany domiciliat a Barcelona, va estar relacionat amb els Spindler de Gènova i amb els famosos germans Zollikofern, establerts a Sankt Gallen i a Lió.⁹⁴ No va descurar tampoc el petit préstec a menestrals i pagesos locals que en cas de morositat excessiva o de manifesta insolvència eren obligats a consolidar llur deute amb la creació d'un censal⁹⁵ o eren duts davant dels tribunals.

Al costat de les sobredites activitats, marcadament tradicionals entre l'es-

82. J. Sescases, M. 1669 (2 de juliol), i M. 1671 (20 i 30 de maig).

83. J. Sescases, M. 1671 (13 de setembre). Venda de deu moles a 17 lliures cada una, a Joan Rosenques, negociant de Dènia.

84. B. Torres, M. 1675 (12 de juny), i M. 1675 (12 de setembre).

85. J. Sescases, M. 1672 (12 de març i 5 d'abril); M. 1673 (20 d'abril). Compra de tres partides d'oli que sumaven 4.800 quartans a un comerciant de Tarragona.

86. B. Torres, M. 1670 (18 de juny).

87. J. Sescases, M. 1669 (2 de juliol).

88. J. Sescases, M. 1671 (6 de febrer). La participació de Cortada és estimada en 930 lliures 18 s.; M. 1674 (27 de gener): Cortada ven la seva participació per 700 lliures.

89. J. Sayós, M. 1663 (31 d'octubre). Cortada forní «gumenas axarcias y otros pertret-xos» per valor de 175 dobles.

90. J. Sayós, M. 1667 (14 i 18 de setembre i 13 de desembre). Cortada ha anticipat 430 dobles per la construcció de dita «fragata o galera».

91. J. Sayós, Trans. II (1 d'agost de 1664). Per tal d'evitar un plet, Cortada paga al seu cunyat, l'adroguer Miquel Cabanyes, 7.457 lliures 10 s. esmerçades en la construcció del bergantí.

92. En els protocols de J. Sayós, F. Soldevila i B. Torres hi sovintegen les escriptures relatives a aquest afer. En morir, la quantitat que Cortada tenia invertida en canvis era de 12.809 lliures.

93. J. Sayós, M. 1663 (14, 18 i 22 de setembre i 13 d'octubre); M. 1665 (18 d'octubre).

94. J. Sayós, M. 1663 (26 de novembre).

95. B. Torres, M. 1670, 330 i 334. El censal de 140 lliures creat per Josep Fontanet, botiguer de teles, tenia aquest origen. També el de 1.422 lliures dels pagesos Duran (cf. p. 305).

tament dels mercaders barcelonins —encara que poques vegades realitzades amb un dinamisme i una magnitud comparables— Jaume Cortada en practicà d'altres que són auguri del redreçament econòmic de la Catalunya de finals d'aquell segle. I això, tant pels productes amb què comercià, com per llur destinació. Ja l'any 1663, quan era arrendatari de l'estanc de l'aiguarent de la ciutat de Barcelona, cercà aquest producte directament en llocs de producció com Sant Sadurní d'Anoia, menys concorreguts que el Camp de Tarragona i, per tant, amb perspectives de proporcionar un guany major.⁹⁶ L'any 1671 nolicjà la barca del patró Joan Illa —de la qual era principal parçoner— per a un viatge «vers la costa de Hespànya, podent arribar fins a ciutat de Cadis y Puerto de Santa María»; ⁹⁷ a Tarragona la barca carregà 107 bótes que contenien 404 cargues de vi claret i 61 d'aiguarent.⁹⁸ Versemblantment, una expedició com aquesta no constitueix un episodi singular entre els afers de Jaume Cortada.

De la seva preocupació per connectar amb les rutes del gran comerç internacional, n'és una prova la companyia que l'any 1674 va formar amb els mercaders Joan Porcioles i Ermengol Grases. Els objectius de la companyia són molt diferents dels de la immensa majoria de les societats mercantils establertes a Barcelona en aquell temps, i les consideracions que fan els consocis entorn d'aquells objectius mereixen d'ésser conegudes.

Els tres barcelonins acordaren invertir 1.000 dobles d'or cada un en una societat que tindria com a objecte específic negociar «a las parts de Ponent». El motiu d'haver escollit aquesta direcció és ben explícit en l'escriptura fundacional de la companyia: amb «la negociació dins d'esta ciutat —Barcelona— molt a tart se poden esmerçar semblants quantitats ab mercaderias que d'elles ne resúltia combeniències considerables, per haver-hi moltes persones que procuren lo mateix». Cortada i els seus companys consideraven que enlloc no es «podia tenir millor intelligència dels negocis» que a la ciutat d'Alacant, «perquè allà acuden los comboys de Inglaterra, Olanda y altres nacions, y ab ells los vaxells que aportan pescas y altres mercaderias». Resolgueren, per tant, que Joan Porcioles aniria a Alacant, i com que «no se'n pot aportar lo diner effectiu per lo gran perill dels camins, ni tampoc y ha qui done llettras de cambi per la dita ciutat», Jaume Cortada —que devia ésser l'únic consoci prou relacionat amb comerciants d'Alacant, de Madrid i dels ports andalusos— li donaria «cartas de favor perquè se li acistesca a tot lo que convindrà, abonant lo que cobrarà ya sia a les llettras de cambi farà per Madrid o esta ciutat, o bé altres obligacions que combindrà segons la negociació que executarà». Atenent que «dexa sa casa y pren lo treball de fer lo dit viatge», Joan Porcioles tindria una comissió del 2 per 100 sobre les compres efectuades, i la companyia li satisfaria «tot lo gasto

96. J. Sayós, M. 1663 (21 d'octubre). Els arrendataris de l'estanc de l'aiguarent concerten amb Pau Mir, pagès d'aquella parròquia, el lliurament setmanal d'una carga i mitja d'aiguarent fins a arribar a la quantitat de 24 cargues, al preu de 7 lliures 2 s. la carga posada a Barcelona; els compradors van bestreure 30 lliures.

97. J. Sescases, Con. I, 21 (3 de març de 1671). El patró disposava de quaranta dies per a descarregar i vendre la mercaderia a Cadis; cobriria de nòlts 13 rals de plata doble per cada carga de vi i 15 per cada carga d'aiguarent.

98. J. Sescases, M. 1671 (25 de maig). El factor de Cortada declara que el vi i l'aiguarent «per portar a les costas de Espanya» fou embarcat el 22 de març.

farà per sa persona, un criat y cavalcadura», tant durant l'estada a Alacant com en els viatges d'anada i de retorn. Portades les mercaderies a Barcelona o a les costes de Catalunya, el treball de revendre-les aniria a càrrec del consoci Grases, i Cortada portaria «la scriptura necessària perquè tot estiga ab bon compte rahó». Els beneficis serien repartits en tres parts iguals. En compliment del contracte, el cavaller Cortada obligava «los béns tant solament», i els altres consocis «llurs personas y tots y sengles béns llurs, mobles e immobles haguts y per haver».⁹⁹ De l'actuació i dels resultats d'aquesta companyia no en queda més testimoni que les 2.559 lliures 4 s. que el mercader Ermengol Grases devia a Jaume Cortada quan aquest va morir.¹⁰⁰

Aquestes foren les activitats de l'antic pare barceloní que els atzars de la documentació han permès d'esbrinar. La seva vida va respondre al convenciment que és «obligació de les persones d'estimació procurar per tots los camins llits y permissos lo augment de ses cases, lo que se segueix mediant en primer lloc lo auxili de la Divina Magestat y, seguidament, la intelligència y diligència de les persones».¹⁰¹ Potser la licitud dels camins que Cortada va seguir per tal d'arribar a posseir una gran fortuna seria més discutible que la intelligència i diligència que hi aplicà. Ben dotat per als afers mercantils, va estar sempre a l'aguait de les oportunitats que podien afavorir-lo. Va aprofitar en benefici propi les desgràcies d'altri, encara que fossin antics consocis; va exercir càrrecs públics sense perdre mai de vista el seu interès particular i cercà la relació amb personatges poderosos pel prestigi i els bons afers que podien proporcionar-li. Gràcies a la «negociació» va aconseguir «lo augment de sa casa» imprescindible per a desertar de l'estament mercantil i situar-se en els primers graons de l'estament nobiliari. En el seu testament —potser per l'experiència adquirida sobre la vulnerabilitat de les fortunes mercantils, potser per desconfiança en les facultats del seu fill, potser com a expressió d'una voluntat irrevocable d'integració dins la noblesa— Jaume Cortada ordenà que la «negociació» no fos continuada. Després de la seva mort, tot un patrimoni en bona part constituït encara per efectes comercials —crèdits contra tercers— quedà definitivament apartat de la negociació mercantil. Els fills i descendents del cavaller don Jayme de Cortada, baró de Maldà, serien rendistes i senyors, no pas mercaders ni homes de negoci.

EL PATRIMONI MOBILIARI I URBÀ

En compliment d'una clàusula testamentària, el dia 5 d'octubre del 1679, ja mort Jaume Cortada, la seva vídua i el seu gendre don Narcís d'Anglasell van començar l'inventari de tots els béns del difunt, inventari que no seria enllestit fins el 22 del pròxim mes de novembre. Els béns inventariats constituïen, sens dubte, una de les majors fortunes de procedència mercantil acumulades a Catalunya durant el segle XVII.

99. B. Torres, Conc. II, 52 (22 d'octubre de 1674).

100. B. Torres, Inv. II, 334.

101. Aquesta afirmació, que recorda la que hauria pogut fer un mercader calvinista, figura al preàmbul del contracte de societat citat a la nota 99.

La residència del carrer de Montcada

Almenys durant els darrers anys de la seva vida, Jaume Cortada va residir al carrer de Montcada, on també va morir. La residència la formaven una «casa» situada en el dit carrer i unes «casetas» al carrer dels Mirallers, comunicades entre elles per un hort. El conjunt d'edificacions comprenia quaranta-sis estances. Hi havia dues entrades, una per cada carrer; la cotxeria, amb dos cotxes, dues carrosses, dos parells de mules i una haca; un «celleret», amb quatre botetes; la capella, presidida per un santcríst de bronze sobredaurat, dos «quadros petions» i un «quadro a modo de capelleta ab dos portes, ab lo qual y à pintats a todas las parts de las portas y dintre muchas figuras de todos los santos y toda la pasión de Nostre Senyor, y lo baxament als llims y lo judici». Hi havia també tres «estudis», «un aposento ahont se escriuen y copian las cartas» i un altre on «ménjan los escrivents», tres sales, un «estrado» o lloc de visites i recepcions amb trenta cadires, «arquilles» i dos «bofetillos»; tres cuines, dos rebosts, dues botigues, un pastador, un guarda-roba i una vintena d'estances destinades a dormitori amb vint-i-tres «banchs de llit», dos llits «de pilars» i tres «camilles» amb capçaleres decorades. La resta de mobles no és massa variada: taules, bancs, cadires de vaqueta, caixes, armaris, baguls, arquimeses... La roba, tant de taula com de llit, era extraordinàriament abundant, molt més que la de vestir.

La decoració, a part alguns miralls i cortinatges, la formaven principalment els vuitanta-vuit quadres, les tres «llàmines» i un mapa, distribuïts per totes les estances, àdhuc a les cuines. Llevat de vint-i-sis «paysos» o paisatges, els temes de les pintures eren escenes de l'Antic i del Nou Testament, imatges de sants i representacions de les Sibilles. Entre tantes pintures, sorprèn no trobar-hi cap retrat del propietari.¹⁰² Tancades al guarda-roba, hi havia cinc tapisseries (amb un total de quaranta-un tapissos) de temàtica semblant a la de les pintures.

Més variada, encara, i més demostrativa de la riquesa i sumptuositat dels habitants d'aquella casa, era la munió de vaixelles, coberteries, candelobres, bacinnes, brasers i brocals d'argent i els joiells d'or i de pedreria. Els objectes de plata pesaven en total 240,274 quilos, els d'or 3,756 quilos, i els tres «fils de perles» feien un pes de 0,462 quilos i eren valorats en 86 dobles d'or.¹⁰³ Aquests objectes, però, no tenien cap funció decorativa permanent, sinó que eren curiosament guardats en un lloc especial: l'«aposento de l'estudi ahont estan los papers y la plata».¹⁰⁴ Veritable tesauryació, aquella massa d'or i d'argent repre-

102. No obstant això, un llibre manuscrit «intitulat Speculo o Capbreu de las rendas de dit noble senyor D. Jayme de Cortada, ab cubiertas de fusta y cubert de vellut vert ab set planxas de plata y quatre botons en cada part de llibre y ab dos gavets també de plata», contenia a la portada interior «lo retrato y armas de dit Sr. D. Jayme».

103. En unitats mètriques de l'època eren 896 marcs 1 unça i 4 argenços d'or; un marc pesava 268,35 grams del s.m.d.

104. En aquesta mateixa estança hi havia «sis llibres estampats ab paper imperial de la forma major» que eren sengles *Descripcions* de diversos països d'Europa i Asia, possiblement relacionats amb el servei de correus que depenia de Cortada. Junt amb «una sort de llibres de devoció y de històries» no identificats, són els únics llibres que esmenta l'inventari.

sentava en moneda corrent en aquell temps un valor que vorejava les 19.250 lliures.¹⁰⁵

Signe de riquesa i d'ostentació eren també els dos esclaus, «un de blanch y altre de Guinea», amb els quals acaba l'inventari de la casa del carrer de Montcada, que no solament era el centre administratiu dels seus nombrosos afers, sinó un sumptuós habitatge, digne de donar acolliment a persones d'elevada alcúrnia quan es trobaven de pas per Barcelona.¹⁰⁶

Censos i censals

Jaume Cortada era perceptor de quinze censos que gravaven diversos immobles de la ciutat de Barcelona, i li reportaven anualment 204 lliures 14 s. 7 d. Un dels dits censos, de 16 lliures de pensió, sobre unes cases i eixida del carrer d'en Raurich,¹⁰⁷ l'heretà Jaume Cortada del seu pare, que el comprà l'any 1619. Dos altres, de 24 i 15 lliures anuals, corresponien a sengles establiments emfiteútics fets pel mateix Cortada els anys 1673 i 1678, d'unes cases i botigues situades als carrers dits de na Borredana¹⁰⁸ i d'en Roldó.¹⁰⁹ Els dotze restants els comprà Jaume Cortada entre el 1650 i el 1671; tres d'aquests censos li foren cedits per cancellació de deutes, i un, almenys, li va ésser adjudicat per l'Audiència en una «agraduació» de creditors. Només de sis són coneguts els anteriors propietaris: dos mercaders, un adroguer, dues vídues i un ciutadà honorat. Si per analogia amb els censals hom considera que els censos responien a un interès del 5 per 100, el capital invertit en aquests censos equivalia a unes 4.094 lliures.

Com era habitual entre els qui disposaven de diner i volien col·locar-lo en «lloc tuto y segur», encara que no rendís el que podien rendir d'altres inversions més arriscades, Jaume Cortada era propietari l'any 1679 de dotze censals que sumaven un capital de 13.666 lliures 10 s. 3 d. i li produïen una renda anual de 681 lliures 11 s. 8 d. Entre els censataris hi havia dues institucions públiques: la ciutat de Barcelona, amb dos censals que sumaven 1.780 lliures 17 s. 3 d., i la universitat i singulars de la vila de Móra d'Ebre, amb un censal de 1.100 lliures. La resta eren «fets y prestats» per particulars, entre els quals destaquen els quatre de l'adroguer Francesc Maurici, d'un muntant de 4.000 lliures; el de la família Cabanyes d'Argentona —cunyats i nebots del mateix Cor-

105. Càlcul efectuat atribuint a la lliura moneda barcelonesa de l'any 1679 un pes en plata fina de 15,770 grams, i en or fi d'1,068 grams.

106. *Dietari*, xx, ps. 157-158.

107. F. Jutge, M. 1619 (4 de gener).

108. J. Sescases, M. 1673 (12 de desembre). L'adquisidor fou el pagès Rafael Güells, que pagà una entrada de 12 lliures i s'obligà a millorar l'immoble en 50 lliures abans de dos anys.

109. B. Torres, M. 1677, 557, i M. 1678, 85. Aquestes cases havien estat propietat del mercader Llorenç Dardenyà i foren adjudicades a Cortada per sentència de l'Audiència del 14 de juliol de 1677. L'emfiteuta adquisidor, Jaume Foradat, barreter, pagà d'entrada un parell de gallines i s'obligà a millorar les cases en 150 lliures abans de dos anys. Sobre Llorenç Dardenyà, cf. les notes 122 i 146.

tada— de 2.130 lliures, i el dels pagesos Duran de l'Hospitalet, de 1.422 lliures.¹¹⁰

Les 13.666 lliures col·locades a censal i les 4.094 lliures que aproximadament representaven de capital els censos que percebia són poc menys de la novena part dels seus crèdits. Tanmateix, les 886 lliures 9 s. 3 d. que sumaven anualment les pensions de censos i censals equivalien a 2.216 jornals de 8 sous cada un. És a dir, només per aquest concepte la renda que cobrava Cortada en un any era igual al salari d'un manobre treballant sis anys de 365 jornades.

Els crèdits de Jaume Cortada

Les darreres pàgines de l'inventari relacionen «lo que's deu a la heretat de dit quòndam don Jayme Cortada segons consta del Llibre Major de 1678 y 1679». Són cent sis partides que sumen l'enorme xifra de 150.095 lliures 13 s. 2 d. Les dades de cada partida són molt estrictes: hi ha només el nom del deutor; de vegades, no sempre, la professió o el càrrec que tenia, la quantitat deguda i la referència al foli del llibre major.

No és fàcil, doncs, aclarir les circumstàncies de tots els deutes, però sí d'oferir-ne una visió panoràmica que confirma l'amplitud i diversitat dels negocis de Jaume Cortada. Les partides més importants corresponen a la Reial Hisenda: una de 16.800 lliures i una altra de 67.241 lliures, del cobrament de les quals feia dependre el cavaller Cortada un augment substancial dels llegats testamentaris fets a les seves filles.¹¹¹ Unes altres 13.051 lliures 4 s. 1 d. són degudes per comerciants que eren o havien estat consocis de Jaume Cortada.¹¹² La resta són deutes d'una munió de persones de tota procedència social, des de les masoveres de les torres de la seva propietat fins a grans aristòcrates o personatges públics com el mateix Joan d'Àustria,¹¹³ el príncep de Parma,¹¹⁴ el marquès de Villaverde¹¹⁵ o la marquesa de Castelrodrigo,¹¹⁶ passant per una sèrie de buròcrates, eclesiàstics, homes de negoci, banquers i menestrals. La distribució geogràfica d'aquests deutors no es limitava al Principat de Catalunya, sinó que era tan variada com llur origen social, i s'estenia fins a Mallorca, València, Dènia, Saragossa, Madrid, Gènova, Milà, Roma i Nàpols.

Les 150.095 lliures que sumen els crèdits inventariats representen quasi el 62 per 100 del patrimoni total de Jaume Cortada.¹¹⁷ Segons disposició testamentària, la seva vídua i hereva havia de fer-los efectius en el termini de dos anys i cessar definitivament la «negociació». Documents posteriors demostren, tan-

110. Sobre l'endeutament dels Duran envers Cortada, *cf.* p. 305.

111. *Cf.* les notes 62 i 63.

112. Són: Antoni Matheu, botiguer de draps, 2.343 lliures 9 s. 5 d.; Bartomeu Nadal, botiguer de teles, 6.868 lliures 10 s. 8 d.; Jacint Gelabert, botiguer de Figueres, 1.280 lliures; i Ermengol Grases, mercader de Barcelona, 2.559 lliures 4 s.

113. Deutor de 4.826 lliures.

114. Alexandre Farnesio, virrei de Catalunya el 1676-1677, deutor de 4.920 lliures.

115. Deutor de 3.200 lliures.

116. Esposa del que fou virrei de Catalunya el 1663-1664, devia 320 lliures.

117. *Vid.* l'apèndix I.

mateix, que, transcorreguts quinze anys, Teresa Cabanyes encara bregava per assolir la cancel·lació d'algun d'aquells deutes.¹¹⁸

Els immobles urbans

Jaume Cortada, que era llogater de les cases del carrer de Montcada on vivia¹¹⁹ i dels locals dels carrers de l'Argenteria i dels Canvis Vells on tenia les botigues de teles i de draps, era propietari dels següents immobles dins la ciutat de Barcelona:

— Unes cases al carrer d'en Jaume Giralt que constituïen una part del llegat que el seu oncle Pau Sala li havia fet en testament. L'any 1670 les tenia llogades a Joan Bta. Lané, ciutadà honorat, per 40 lliures anuals.¹²⁰

— Unes cases amb dos portals situades al carrer d'en Fonollar, «prop la clavaguera del carrer de Sant Pere més Baix», les quals per execució de la Reial Audiència foren venudes a Cortada el 15 d'octubre del 1674. L'any 1677 les tenia llogades al paraire Pau Llanes per 40 lliures anuals més els censos pagadors al senyor directe.¹²¹

— Unes cases i botigues amb tres portals que obrien al carrer d'en Roldó i un altre al carrer de Bonaire, que el relator de la causa portada a l'Audiència entre el mercader Llorenç Dardenyà¹²² i els seus creditors adjudicà a Jaume Cortada el 14 de juliol del 1677. Cortada en va prendre possessió el 7 de desembre del mateix any i immediatament les llogà per 150 lliures anuals al negociant Jaume Frontera.¹²³

La documentació referent a aquests immobles no precisa llur valor en el moment de la compra. Ara bé, capitalitzant al 5 per 100 les 230 lliures procedents dels tres lloguers, en resulta la probable inversió d'unes 4.600 lliures. Entre les rendes que Cortada percebia regularment, les sobredites 230 lliures tenien poca importància, però en termes comparatius equivalien quasi al doble del que cobrava un manobre treballant tots els dies de l'any. En aquest sentit, cal també recordar les 300 lliures que cada any retiraven de les botigues els seus con-

118. B. Torres, Conc. II, 630 (5 de febrer de 1697). Concòrdia entre la vídua Cortada i don Francesc de Miquel i Descatllar, sobre el cobrament de 332 lliures més 50 lliures 15 s. 6 d. d'interessos degudes pel pare de dit Miquel a Jaume Cortada des de l'any 1663.

119. L'inventari no fa constar que aquestes cases fossin pròpies del difunt, i entre la documentació citada no hi figura cap títol de propietat que hi faci referència. A més, la família Cortada deixà de residir-hi posteriorment, car l'any 1693 la vídua i el seu fill Rafael vivien «en la casa dita de Cassador», «al carrer que no passa davant Sanct Just» (cf. *Dietari*, XXI, ps 90 i 187).

120. B. Torres, C. M. I, 425.

121. B. Torres, M. 1677, 387v. El lloguer no comprenia «un aposento per a posar les fustas y demés cosas que dit senyor Cortada té en ditas casas».

122. Llorenç Dardenyà apareix en la documentació com a capità d'una nau varada el 1651 i presa pels castellans després d'alguns viatges a Liorna per a proveir de blat la ciutat. Anys més tard, inscrit a la matrícula de mercaders, els seus negocis no foren gens recixits. L'any 1679, malgrat l'adjudicació d'aquestes cases, Dardenyà continuava devent a Cortada 8.361 lliures 14 s. 7 d.

123. B. Torres, M. 1677, 557v i 560.

socs Bartomeu Nadal i Antoni Matheu, suficients per a subvenir a «lo gasto de sa casa, axí per aliments seus y de sa família, com de fadrins, aprenents y major-dona o fadrina».

EL PATRIMONI RÚSTIC

L'adquisició de finques rústiques per part de Jaume Cortada, les circumstàncies de la compra-venda i la natura de les finques són perfectament conegudes gràcies a l'inventari del 1679 i a la documentació notarial que ha estat exhumada. La primera compra de terra efectuada per ell és del 1645, quan encara era paraire i feia de corredor d'orella; la darrera és del 1671, quan ja era cavaller i senyor de la baronia de Maldà. Atesa la localització de les finques que va anar adquirint, hom pot parlar no solament de la realització d'inversions segures —i abaratides molt sovint per la condició de creditor en què es trobava Cortada respecte als venedors—, sinó del propòsit de crear una gran explotació agrícola a cavall dels termes municipals d'Esplugues, l'Hospitalet i el Prat de Llobregat. En efecte, llevat de dues parcelles a Cornellà i una a Sants, adquirides juntament amb la torre de l'Hospitalet i que no devien distar gaire de la resta de les seves finques, totes les terres que foren de la seva propietat eren situades en aquells municipis. Un examen una mica minuciós dels topònims demostraria la contigüïtat de moltes peces de terra o almenys llur proximitat. És molt probable que les parcelles esparses fossin aplevades a les torres prèviament adquirides —com és el cas de les del terme d'Esplugues o les del Prat— o que constituïssin l'incentiu per a la compra d'una torre que funcionés com a centre de l'explotació, com és el cas de les parcelles de l'Hospitalet.

Heus ací la relació de cada una de les compres, començant per les torres i continuant per les parcelles, ordenades cronològicament.

La torre d'Esplugues

Fou la primera de les finques rústiques que esdevingué propietat de Jaume Cortada. Per ordre seva i amb diners que ell mateix li proporcionà, la comprà el 24 de juliol del 1645 el doctor en medicina Lluís Brossa. Els venedors eren els marmessors del testament del mercader Pau Sala, entre els quals figurava el mateix Cortada, nebot del testador. En efecte, extingit l'usdefruit que tenia la seva vídua i en compliment de la darrera voluntat de Pau Sala, que feia hereu universal la seva ànima i la persona de Jesucrist, els marmessors vengueren a l'encant públic l'esmentada torre i l'*home de palla* de Jaume Cortada, que n'oferí 1.700 lliures, resultà ésser el millor postor. La torre, antigament dita «d'Antoni Matheu de Plassanova», l'havia comprada Pau Sala l'any 1628 a la vídua i fills de Joan Bta. Llorenç, ciutadà honorat de Barcelona, també per 1.700 lliures.¹²⁴

124. F. Pla, M. 1628 (19 setembre). Atesa la inflació existent l'any 1645, la igualtat en el valor nominal d'ambdues compres fa suposar que l'operació realitzada per Cortada constituï una veritable ganga.

Quan Cortada l'adquirí, la finca era constituïda per la casa o torre, un hort cir-cuït de parets, amb un pou, una gleva de terra d'una mujada i dotze parcelles més amb una extensió total de 23 mujades i 3 quarts. Els conreus aleshores predominants eren els cereals i la vinya, però, com era habitual en aquell temps, hi havia encara una proporció de terra «bosquina» no inferior a la cinquena part del total.¹²⁵

Malgrat no ésser la més gran de les seves torres —ni després de la successiva agregació de sis parcelles que portaren l'extensió de les terres d'Esplugues a 66,75 mujades—¹²⁶ aquesta torre es convertí en centre de les explotacions agrícoles de Cortada. Ho demostren les 270 quarteres de blat i les 158 d'ordi i civada provinents —diu l'inventari— de «fruits cullits en les torres del Pla de Barcelona, ço és Hospitalet y torra del Prat», així com la presència al celler¹²⁷ de trenta-una bótes de diversa cabuda, amb capacitat total per a 222 cargues, volum versemblantment superior a la producció que podien donar les vinyes només d'Esplugues. D'altra banda, l'existència d'una capella,¹²⁸ el parament de mobles i de roba, tant de taula com de llit, la decoració de les estances i la sala que constituïen la part noble de l'edifici,¹²⁹ unes cambres a les golfes reservades al servei i, fins i tot, els estris de la mateixa cuina —d'una diversitat i qualitat que hom no trobaria a la cuina d'un simple masover— demostren que la torre d'Esplugues era residència estival dels Cortada, com un segle després fou escenari de les tertúlies i xocolatades de llur rebesnét don Rafael d'Amat i de Cortada, el conegut baró de Maldà, autor del famós *Calaix de sastre*.

Convertir la casa de pagès que abans era el mas Matheu en el centre d'una gran explotació agrícola —la tercera del terme d'Esplugues segons diverses estimacions fiscals poc temps posteriors a la mort del seu comprador—¹³⁰ i en una

125. P. Passoles, M. 1645, 357v., 375 i 613v. Pel que fa a la distribució de conreus, la descripció de la finca en l'acta del 1645 és idèntica a la del 1628: quant a la superfície, hi ha una diferència d'1,5 mujades a favor de la darrera compra.

126. D'aquesta extensió caldria restar les 3,5 mujades de les dues peces de terra permutades l'any 1670 (cf. p. 307).

127. Els estris inventariats al celler eren: dos cups grans «ab cèrcols de ferro»; tres premses, «ço és: dos de un caragol y altra de dos caragols»; tres «bótes grans de cadireta», de 30 i 20 cargues; vint-i-vuit «bótes de mena», de 3, 5 o 7 cargues; vuit portadores; un embut «de embotar vi» i un brescat «per trepitjar la verema»; una corriola i «un banch per pujar lo vi a les bótes». Hi havia també sis cargues de vi claret que, atesa la data de l'inventari, cal suposar que eren de la collita de l'any 1678.

128. La capella era dedicada a sant Jaume. Hi havia també imatges de sant Antoni de Pàdua, sant Joaquim, santa Anna i el beat Fèlix; dotze canelobres de fusta i dues calaixeres per a guardar-hi els ornaments.

129. La decoració la constituïen principalment seixanta «quadros» o pintures de caràcter més laic i de tema més alegre que les de la casa del carrer de Montcada: divuit eren quadres «ab figuras y arboledas», dotze «unas floreras petitas», dotze retrats dels «emperadors de mitg cos», etc.

130. Segons un tall del 1710, l'heretat dels Cortada era valorada en 10.562 lliures 10 s., i només la superaven les heretats de Josep Ramoneda, pagès, amb 15.800 lliures 10 s., i del comte de Darnius, amb 11.762 lliures 10 s. En estimacions posteriors la finca dels Cortada figura sempre en el «tall major» (cf. E. CARBONELL, *Esplugues de Llobregat. Monografia històrica*, Barcelona 1949 ps. 111-113). La p. 138 conté una fotografia de la torre presa després de la restauració efectuada l'any 1940 pels actuals propietaris, barons de Maldà i marquesos de Castellbell.

sumptuosa residència¹³¹ exigí despeses considerables. Almenys en dues ocasions, la torre fou objecte de reformes i ampliacions d'una certa envergadura. La primera, l'any 1646, quan Cortada encarregà a un biscaí domiciliat a Barcelona la «fàbrica» de 800 quarteres de calç, 6.000 teules, 2.000 cairons de pam i 8.000 rajoles, que li costaren 1.462 lliures.¹³² La segona tingué lloc durant els anys 1671-73, en què l'edifici fou transformat per ampliacions i millores que afectaren des dels fonaments fins a les teulades i terrats, passant per «las secretas» i «clavagueras», el celler, la cisterna, els estables, la sala i les alcoves, la «cotxeria» i l'escala principal... Només en jornals —sense comptar el material ni el que Cortada pagà a manyans i fusters— el mestre de cases Salvador Mans, que realitzà les obres a preu fet, va cobrar la suma de 2.600 lliures.¹³³

Que la torre d'Esplugues fou la predilecta de Jaume Cortada ho corrobora el fet d'haver-la retingut quan es casà Francesc, el seu fill primogènit, al qual, en canvi, féu donació de la torre del Prat, dita del Virrei, molt més gran en extensió, però adquirida feia ben poc.

La torre del Prat, dita del Virrei

Amb la transacció i concòrdia signada el 26 de febrer del 1669 per i entre la noble senyora dona Agnès Ramon i Tort, vídua del noble senyor don Miquel Ramon,¹³⁴ i don Jaume de Cortada —llavors ja cavaller i senyor de Maldà i de Maldanell— va finir un plet iniciat el 1666 i va ésser transferida a Cortada la propietat de la torre del Virrei, situada al Prat de Llobregat. Les raons del plet i la necessitat per part de la vídua Ramon d'arribar a un acord amb Jaume Cortada remunten a uns anys abans. L'any 1660 don Miquel Ramon va comprar per 3.200 lliures l'esmentada torre, antigament dita mas Bonet. Els venedors eren Dionís de Magarola,¹³⁵ ciutadà honrat, la seva muller Elisabet Anna i llur fill Manuel, també ciutadà honrat, als quals per manca de diners era impossible de reedificar aquell mas, que es trobava «valde dirutum», i de posar les terres en conreu, que eren «heremas seu incultas». La venda comprenia la torre o mas, una parcel·la on aquest era construït, «olim cum arboribus diversorum generum, nunc autem cum decem vel duodecim albes vells i sens raygades», més totes les

131. Segons la descripció que en fa l'inventari dels béns de Pau Sala, l'anterior propietari, datat el 1637, la torre tenia aleshores entrada, cuina, celler, sala i dues cambres; segons la descripció del 1679, disposava d'entrada, celler, estables, cotxeria, capella, sala i deu estances, sense comptar les de les golfes (cf. F. Pla, Inv. iv, 58-78v, i B. Torres, Inv. II, 322-325).

132. P. Passoles, M. 1646, 206 (15 d'abril).

133. J. Sescases, M. 1671 (11 d'abril i 23 de juny); M. 1672 (25 i 29 de febrer i 14 de setembre), i M. 1673 (26 de març).

134. Don Miquel Ramon havia estat comissari general de les tropes del rei a Catalunya. Era fill del cavaller i doctor en lleis Josep Ramon, advocat del virrei duc de Cardona durant el trienni 1630-32 (cf. F. Tries, C. M. 1635-1639, 23 de gener de 1693, i ELLIOTT, *La revol·ta catalana*, p. 221).

135. La nissaga dels Magarola és també d'origen mercantil. Al llarg del segle XVII membres de les diverses branques de la família foren doctors de l'Audiència, assessors de la Batllia General, membres del Consell d'Aragó, doctors en medicina, consellers de la ciutat, etc.

terres i pertinences del mas, que sumaven unes dues-centes mujades, situades al lloc dit les Salzedes; incloïa també una peça de terra d'un sis mujades, erma però «*cum aliquibus arboribus de albes in ea plantatis*», a la partida dita Banyols, contigua a l'expressat mas. Tal com fou convingut entre els venedors Magarola i el comprador, les 3.200 lliures havien de servir per a la lluitació d'un censal de 700 lliures, propietat del mateix Ramon, i per a pagar 2.500 lliures a Jaume Cortada, que era creditor dels Magarola per aquesta quantitat.¹³⁶

Miquel Ramon, però, no va fer honor al compromís contret i el crèdit de Jaume Cortada romangué impagat. D'altra banda, la seva esposa Agnès manllevà un canvi de 320 dobles al mercader Pere Pont, cunyat de Cortada, amb «sotascrita» d'aquest, i com a garantia del préstec i dels seus interessos consignà a favor de Cortada el salari del seu marit que aleshores residia a la cort, on al cap de poc va morir.¹³⁷ Per la satisfacció d'ambdós deutes —i d'altres que han escapat a la recerca— més els interessos acumulats, Jaume Cortada pledejà amb la vídua, i el dia 11 de juliol del 1668 instà de l'Audiència el segrest de la torre del Prat.¹³⁸ Abans, però, de procedir a una subhasta pública i marginant els altres creditors, l'ex-mercader signà la concòrdia del 1669 en virtut de la qual la vídua Ramon li transferia la propietat de la torre del Virrei.

Segons les condicions pactades, la vídua de Miquel Ramon li cedia l'esmentada torre amb totes les seves terres, «juntament ab lo dret li competeix en lo stany del Remolar» i tots els fruits de les collites dels anys 1668 i 1669; en cas de no haver pagat el lluïsmen corresponent a la compra-venda de l'any 1660 o de deure pensions de censos anteriors al 1668, els havia de pagar la vídua; per últim, en cinc terminis anyals havia de pagar a Cortada 2.750 lliures, complement dels deutes acreditats per ell. Cortada renunciava així a tot el que havia de cobrar dels Ramon, excepte 55 lliures «per gastos se han oferts y suportats en dita causa, tant per salari de sentències, fulles de procés, com altres».¹³⁹

Quan passà a mans de Cortada, la torre del Virrei no devia haver millorat gaire en relació amb l'estat d'abandó en què es trobava nou anys abans. Moltes de les dues-centes mujades que la integraven devien continuar sense conreu. L'any 1670, o sigui un any després d'haver-la adquirida, el mateix Cortada li atribuï una renda global de 150 lliures. Atesa l'extensió de la finca, aquella quantitat equivalia a un rendiment de 15 sous per mujada, molt inferior als 61 sous que per una superfície igual resulten d'un càlcul sobre el valor dels fruits de la torre de l'Hospitalet, i molt més per sota, encara, de la renda efectivament pagada pels pagesos que tenien parcelles en arrendament, la qual oscil·lava entre els 140 i 200 sous per mujada i any.¹⁴⁰

Sota el govern de Jaume Cortada, que disposava dels cabals que havien

136. F. Reverter, Vend. ix (11 de març de 1660).

137. J. Sayós, M. 1660, 1046v.

138. ACA, Audiència, Commune 5613, f. 173v.

139. P. M. Llunell, Conc. II (26 de febrer de 1669).

140. Cortada calculà la renda de la torre del Prat a base d'un interès del 5% sobre el capital invertit. La renda per mujada de la torre de l'Hospitalet és obtinguda dividint les 400 lliures en què eren estimats els fruits per les 128,5 mujades d'extensió de la finca. Quant a la renda procedent de parcelles arrendades, *vid.* p. 309.

mancat als propietaris anteriors, l'estat de la finca només podia millorar. Els protocols notariais han estat avars a l'hora de fornir documents sobre reformes i obres d'importància efectuades en aquesta torre. Però els indicis hi són: l'any 1671 un manyà de Barcelona que devia al cavaller Cortada quinze pensions d'un cens s'obligà a fer diverses obres del seu ofici en immobles propietat d'aquell; a la torre del Virrei, en una «barraca» construïda per al pastor, l'obra realitzada pel dit manyà fou valorada en 10 lliures 4 s.¹⁴¹ L'inventari del 1679 no conté cap descripció d'aquesta torre, que, com les altres, era habitada per uns masovers, ni enregistra cap objecte que hi pogués haver; el mobiliari existent pertanyeria al masover, i les parts de fruits que podien correspondre al propietari haurien estat emmagatzemades a la torre d'Esplugues.

Perseverant en el propòsit d'ampliar l'extensió de les seves finques, un any després de la compra de la torre del Virrei, Cortada va adquirir dotze mujades més de terra dins el terme del Prat.¹⁴²

La Casa Gran o torre de l'Hospitalet

La tercera de les grans finques adquirides per Jaume Cortada fou la Casa Gran de l'Hospitalet, que abans havia estat propietat del mercader Bosch, el qual l'heretà del seu pare Baldiri Bosch, pagès d'aquella parròquia. Pau Bosch, inscrit l'any 1646 a la matrícula de mercaders, va contreure matrimoni amb Francisca Roca,¹⁴³ filla i hereva de Francesc Roca —el consoci de Cortada en l'«assiento» dels grans per a l'exèrcit—, i va morir «de mal de contagi» a Barcelona el 20 de maig del 1651. Va deixar una filla de quinze mesos i la seva muller prenyada del que havia d'ésser el seu hereu universal. Els béns i fills de Pau Bosch foren confiats a uns tutors, entre els quals hi havia la seva muller Francisca, el seu sogre Francesc Roca, un altre mercader i dos notaris.¹⁴⁴ Quan morí Francesc Roca, l'any 1658, fou tutor subrogat el mercader Llorenç Dardenyà, casat quatre anys abans amb la vídua Bosch i padastre, per tant, dels menors Magdalena i Francesc Bosch.¹⁴⁵ Sota el guiatge de l'avi Roca la tutoria dels Bosch va ésser ben administrada, però no sembla que hom pogués dir el mateix quan el tutor i curador més pròxim fou el mercader Dardenyà, home de molts negocis —alguns d'ells realitzats en companyia de Jaume Cortada—, mes no tots menats a bona fi.¹⁴⁶ És probable que la mala gestió dels propis afers comprometés el patrimoni dels seus fillastres, carregant-lo de deutes fins a fer ineludible la venda en pública subhasta de la torre pairal de l'Hospitalet. El creditor que instà aquella venda —discutida per altres creditors i anys a venir impugnada pel pubill Bosch— fou el cavaller Jaume Cortada.

En efecte, el 20 d'agost del 1670 Cortada «exposà reclam» contra els béns

141. J. Sescases, M. 1671 (23 de juny).

142. Cf. p. 306, compra efectuada el 6 de febrer del 1670.

143. J. Salines, C. M. II, 55 (11 de febrer de 1646).

144. J. Sayós, Test. I, 34 (14 de maig de 1651).

145. J. Sayós, C. M. I, 68 (3 de juny de 1654).

146. Vid. les notes 109 i 122.

d'aquella tutoria per la quantitat de 156 lliures 7 s., deguda per pensions endarrerides de dos censals de 3.127 lliures. L'endemà la Reial Audiència disposà l'execució per la quantitat reclamada. Inventariats els béns dels pubills Bosch i feta relació dels qui n'eren creditors, el rector i la comunitat de preveres de Santa Maria del Pi s'oposaren a aquella execució al·legant que per raó d'un censal de 2.000 lliures més 933 lliures de pensions endarrerides tenien prioritat sobre Cortada. No obstant això —potser perquè davant l'Audiència tenia més influència Jaume Cortada que els capellans del Pi—, va prosseguir l'execució i el 13 de març del 1671 «fou subhastada y encantada tota aquella casa y heretat ab sas terras, honors y possessions» que els hereus de Pau Bosch posseïen a l'Hospitalet i parròquies veïnes, i «lliurada la hasta fiscal» a Jaume Cortada, que oferí 9.100 lliures. En deposità 8.270 a la Taula de Canvis, com era acostumat, i reservà les restants «per lo valor de la propietat y pensions dels censos a què estaven ditas terras obligadas als senyors directes».¹⁴⁷ El 8 d'abril fou formalitzada l'escriptura de compra-venda i cinc dies després el procurador del cavaller Cortada va prendre possessió de la torre i heretat dels Bosch. Des del dia 18 va començar a pagar els lluïsmes i censos endarrerits als senyors directes, que juntament amb els salaris del corredor de coll i del notari pujaren 1.853 lliures 10 s.¹⁴⁸

Amb tot, no es pot dir que Jaume Cortada entrés en «pacífica possessió» de l'esmentada torre. El rector i els beneficiats del Pi no solament no estaven conformes amb l'«agraduació» dels diversos creditors que els conferia el setè lloc (quan ells, creditors per unes 3.000 lliures, pretenien «a lo menos» el quart), sinó que preveient que les 8.270 lliures depositades per Cortada no permetrien satisfer el crèdit llur, volgueren «comprar dita casa y heretat y per dit effecte offerir per nova dita 11.000 lliures, ab los mateixos pactes que es féu la venda a dit Cortada». La comunitat del Pi, doncs, demanà a l'Audiència «que li fos admesa la nova dita y que fos tornada a subhastar y encantar la sobredita heretat». Malgrat l'oposició que *firmiter* hi féu Jaume Cortada, i de simular que la compra l'havia feta en nom i amb diners del seu fill Francesc,¹⁴⁹ al cap de dos anys, el 21 d'abril del 1673, l'Audiència va admetre la «nova dita» feta per la comunitat i declarà que la torre dels Bosch «se tornàs a subhastar y encantar ab dita nova oferta y se liuràs al més donant, no obstant fos estava venuda al dit Cortada»; amb el benentès, però, que el nou comprador havia de restituir a l'anterior les 8.270 lliures del dipòsit fet a la Taula de Canvis, més «*quicquid et quantum* per rahó de millores, salaris *et aliud* seria, segons disposició de dret, cobrador». Malgrat la «súplica» interposada per Cortada, l'alludida «provisió» fou confirmada el 18 de gener del 1675. L'escrit confirmatori, però, declarava

147. R. Pellicer, M. 1671, 20.

148. R. Pellicer, M. 1671, 90. Els perceptors de lluïsmes són una vintena, quasi tots eclesiàstics. La quantitat més important són les 200 lliures cobrades per l'abadessa de Sant Pere de les Puellas per raó de les 30 mujades del mas Torrelles (inclòs en la compra-venda) i de les 4 mujades d'una parcel·la aïllada. El corredor encarregat de la subhasta cobrà 151 lliures 13 s. i el notari Pellicer 99 lliures 17 s.

149. R. Pellicer, M. 1671, 174 (22 de novembre). Francesc Cortada moriria abans que la comunitat del Pi arribés a un acord amb el seu pare.

que abans de cursar els oportuns manaments al corredor per a procedir a la nova subhasta, la comunitat del Pi havia de «prestar causió idònea ab fermances laicas de donar y pagar realment ditas 11.000 lliures» i rescabalar Jaume Cortada de tot allò que havia pagat.

Amb aquestes condicions la comunitat es va fer enrere, car, trobant-se «sense diners, per estar molt alcansada y suportar molts gastos», no podria fer el dipòsit de les 11.000 lliures, ni trobaria tampoc fermances seculares, ni menys encara qui li deixés a censal aquella quantitat, perquè era sabut que la comunitat no tenia «cosa alguna lliera» que pogués garantir «la seguretat de dit censal». Considerava també que, fins i tot en el cas —improbable— de trobar un censalista, la comunitat no podria lluir el censal, «ans bé faria molt que pogués pagar les pensions de aquell». A més d'aquestes consideracions, que mostraven la impossibilitat de mantenir l'oferta de compra, la comunitat de preveres va trobar el millor argument per autoconvèncer-se que l'adquisició de la torre en aquelles condicions li seria àdhuc «notòriament nociva», quan s'assabentà que «los fruyts que cada any se cullen en dita heretat» valien només unes 400 lliures, i «així se veu que de las ditas 11.000 lliures no's trauria a sinch per cent, lo que ne poria tràurer si esmersàs dita quantitat a censal». És més —continuaven argumentant els capellans—, atesa la quantitat que haurien de restituir a Cortada (8.270 lliures més les despeses complementàries que ells estimaven en altres 3.000) i l'«agraduació» establerta entre els diversos creditors, el rector i comunitat del Pi veien clar que mantenint la «nova dita» tampoc no podrien recuperar les 3.000 lliures que els devien els tutors dels Bosch. Arribats a aquesta conclusió, decidiren que el millor camí era intentar un acord amb Jaume Cortada, que, sense llançar-se a l'aventura de comprar la finca i a la creació d'un censal, els permetés de salvar quelcom de les 3.000 lliures que altrament podien donar per ben perdudes. Aquest és el significat de la concòrdia signada el 13 de juliol del 1675 entre la comunitat del Pi i Jaume Cortada, en virtut de la qual acordaren la transacció següent:

- Cortada pagaria 1.510 lliures a la comunitat i aquesta renunciaria a la «nova dita» de les 11.000 lliures.
- Si apareixia un nou licitador i Cortada havia de restituir la torre, la comunitat li tornaria les esmentades 1.510 lliures.
- Si un cop venuts tots els béns dels Bosch la comunitat cobrava una suma superior a 1.490 lliures (complement de les 3.000 que acreditava), l'excident seria retornat a Jaume Cortada.¹⁵⁰

No va tenir lloc una nova subhasta, però aquest entrebanc comportà una demora de quatre anys¹⁵¹ en la definitiva adquisició de la torre de l'Hospitalet, i un augment de 1.510 lliures sobre el preu pagat inicialment. Sumada aquesta quantitat a les 8.270 lliures 3 s. 9 d. del dipòsit de la Taula de Canvis i a les 1.853 lliures 10 s. de les despeses complementàries, el total desembossat per Cortada fou d'11.633 lliures 13 s. 9 d.

150. B. Torres, Conc. II, 73.

151. Potscri més temps encara, ja que el 31 de maig del 1677 el procurador de Cortada va prendre possessió d'una parcel·la de 3 quartes que era de pertinences de la Casa Gran (cf. B. Torres, M. 1677, 271v).

Tanmateix, l'actitud transaccionista de l'hàbil mercader fa pensar que la finca s'ho valia i que se'n podia treure un rendiment superior al que havien calculat els beneficiats del Pi. És tractava d'una gran explotació agrícola de 128,5 mujades d'extensió, formada per vint parcelles situades a l'Hospitalet, dues a Cornellà, una a Sants i una darrera a Esplugues. Les terres de l'Hospitalet —110 mujades, entre les quals figuraven el mas Torrelles i el mas Verdaguier, incorporats a la Casa Gran— resultaven especialment cobejables per Jaume Cortada, que entre el 1646 i el 1671 havia esdevingut propietari d'altres divuit parcelles i 82 mujades en l'expressat terme municipal.

La Casa Gran o torre dels Bosch i les construccions annexes havien estat destruïdes, com tantes d'altres del Pla de Barcelona, durant el setge del 1652. Però si aleshores es trobava «derruhida», posteriorment va ésser, almenys en part, restaurada. L'any 1656 els tutors del pubill Bosch pagaren diverses factures per obres realitzades: Francisco Salasar, mestre de cases barceloní, cobrà 181 lliures per «refer lo corral de dita casa y netejar aquell de la ruhina que hi havia quan l'espallaren», esmerçant-hi 4.000 teules i diversos quintars de sorra, calç i guix; els fusters Mans i Aldabó van cobrar 428 lliures 4 s. per reconstruir la premsa, comprar dues bótes de cadireta, que foren habilitades com a cups, i posar portes, finestres, bigues i llates en diverses dependències de la casa.¹⁵² L'estat «inhabitable» de la Casa Gran no va impedir que des de l'any 1653 o 1654 hi sojornés un masover. Cancellat un contracte anterior, l'any 1657 els tutors dels fills de Pau Bosch i Pere Coixart, pagès de l'Hospitalet, signaren la concessió a parts de fruits de totes les vinyes de l'heretat i de totes les «terres de pa» que no havien estat cedides en arrendament a d'altres conreadors. La concessió incloïa «la habitació que haurà de manester per ell y sa família en la casa dita la Casa Gran», un corral, la pallissa i el «clos» en el qual hi havia «una sinia y safareix del qual se pot regar la major part de la terra de dit clos, tant la terra que resta hortada com, altrament, per a fer-hi cosas primarencas com són llegums y altres cosas». En aquell moment la part «hortada» tenia plantacions de «favas, porros, ansiam, alls, planter de seba, xeremia y grossa partida de cols y altres plantas». Per tal de «continuar la coltura de dit hort» els esmentats tutors fixaren al masover l'obligació de tenir un hortolà i una cavalcadura, necessària «per a què lo safareix estiga contínuament abundant de aygua». Les vinyes —una part de les quals, especialment les del clos, eren de grecs i de raïm de taula— devien tenir una extensió considerable, ja que el masover havia de lliurar cada any dos-cents garbons als propietaris. Els arbres fruiters hi eren abundants i el masover Coixart tenia, a més a més, obligació de plantar una trentena de plançons anualment. El cànem en el regadiu, els cereals —blat, ordi, civada i mill— en el secà i una mujada reservada per al farratge completaven el ventall dels conreus esmentats en aquell contracte. El masover podia tenir aviram i, mitjançant un contracte de «soscida» o de comanda de bestiar amb el mercader Francesc Roca, criaria i engreixaria nodrissos de porc.¹⁵³

Les clàusules d'aquest contracte donen a entendre que l'explotació de la finca havia entrat en un període de normalitat. L'existència de terres ermes,

152. J. Sayós, M. 1656, 70 i 456.

153. J. Sayós, M. 1657, 122v.

productores de joncs utilitzats per empallar el corral, no vol dir que la major part del terreny no fos conreat, com els desperfectes que encara podia tenir la casa no eren tampoc un impediment per a ésser habitacle d'un masover. Documents posteriors, però, suggereixen que la recuperació de la finca no va seguir una marxa ascendent i que en una data imprecisa un incendi fortuït va arruïnar un altre cop la Casa Gran. Potser per negligència dels tutors i per manca de vigilància envers els conreadors —sobretot després de la mort de l'avi Roca i de la mare dels Bosch—¹⁵⁴ devia decaure el rendiment de la finca.

Certament, quan l'adquirí Jaume Cortada, l'any 1671, tant la Casa Gran com les terres annexes no es trobaven en massa bon estat. Però és cert, també, que per les ja referides circumstàncies de la compra, el flamant baró de Maldà estava interessat a destacar i exagerar l'aspecte ruïnós de la casa i les deficiències del conreu de les terres¹⁵⁵ així com la necessitat urgent de realitzar-hi reformes i millores. Com més diners invertís a millorar-la, més difícil feia que la comunitat del Pi o qualsevol altre competidor pogués arrabassar-li la torre.

Preveient possibles disputes, Jaume Cortada va prendre les precaucions oportunes. «Per incomoditats dels temps passats de pesta y guerra —diu una instància que va fer presentar pel seu fill Francesc al regent de la Batllia sollicitant la designació d'uns experts per a valorar les millores ja realitzades i les que caldria realitzar en el futur més immediat—¹⁵⁶ casa y terras estan molt derruïdas y necessitan, ço és: la casa de muchas obras per son reparo y conservació, y las terras de muchas milloras per a poder més còmodament fructiferar.» Segons que constataren aquells experts, les obres considerades més imprescindibles foren fetes immediatament després de la compra, car a finals del 1671 la feina i els materials esmerçats pel mestre de cases a refer la teulada de la pallissa —que havia estat cremada—, reconstruir el clos de la torre, arreglar la xemeneia, etc. havien costat 674 lliures 2 s. i calia encara efectuar «molts altres remiendos», tant a la teulada com a «las paredes principales y mitjeras de dita casa», que estaven «totas segadas y esclatadas la major partida de ellas». Els fusters havien reconstruït la premsa i havien fet un nou brescat, havien reparat la sinya i arreglat portes i finestres; després d'haver pagat 370 lliures per aquestes obres i reparacions quedava encara molt per fer.

L'estat dels conreus no era tampoc gens satisfactori. «La terra —declara a instància de Cortada el pagès que entrà de masover de la torre l'any 1671— estava molt diruïda, perquè la cultivàvan diferents personas y no's cuydàvan sinó de tràurer-ne lo splot que podian sens millorar-la»; el masover anterior no solament no esbaltia tota la producció de fems en terres de l'heretat, sinó que se'n venia una bona part —cosa taxativament prohibida en tots els contractes de conreu— i quan abandonà la finca «se'n aportà una gran partida».¹⁵⁷ La pri-

154. J. J. Sayós, Test. I, 320, i Test. II, 5. El testament de l'avi fou publicat el 30 d'octubre del 1658, el de la mare el 14 de desembre del 1660.

155. Que el conreu no fou abandonat del tot ho prova el pagament de 4 lliures 14 s. efectuat pels tutors «tant per los jornals de tragar bolls com per los jornals de escanyotar y fer culgats en las vinyas de dits pubills» (cf. J. Sayós, M. 1667, 8 de setembre).

156. ACA, Audiència, Proc. civ. 7377, f. 29.

157. ACA, Audiència, Proc. civ. 13172, documentació sense foliar i en molt mal estat de conservació.

mera tasca empresa pels pagesos de Jaume Cortada fou netejar el mas Torrelles dels esbarzers i altres brosses «que xopaven molta terra de conreu y albas de cep»; a fer aquesta feina hi dedicaren quaranta-sis jornals, i a la de fer els colgats a les vinyes uns altres deu; també plantaren «part de un carxofà». Tota la feina de pagès conceptuada com a «millores» va ésser valorada en 36 lliures 8 s.

Les obres de restauració de la casa continuaren en anys successius: el 1673 els fusters i paletes cobraren 374 lliures 4 s. i 674 lliures 18 s., respectivament; l'any 1675 els treballs realitzats pel fuster costaren 241 lliures 11 s., i és possible que no totes les èpoques d'obres hagin estat enregistrades.¹⁵⁸

Passats uns quants anys, a la mort de Jaume Cortada, la descripció continguda en l'inventari demostra que la finca havia canviat d'aspecte. La gleva o quintana on s'alçaven la torre i els edificis annexos, apareix «circuïda de tàpies, ab arbres de diferents gèneros». Als cellers hi havia disset bótes, amb una cabuda total de 73 cargues, o sigui més botam i de major capacitat que en l'inventari del 1671; dos cups, «un de gran y un altre de petit», que substituïen les dues bótes de cadireta que servien de cups de l'inventari anterior; un brescat «per trepitjar la verema» i una premsa en bon estat de funcionament; procedents de la collita del 1678 hi havia deu o onze cargues de vi «entre blanch y claret».¹⁵⁹

Tanmateix, no fou únicament la torre de l'Hospitalet allò que amb el pas del temps havia canviat. Aquell «pòstumo o prenyat» que duia al ventre Francisca Roca quan morí el seu marit, havia esdevingut la persona del mercader Francesc Bosch i Roca, que es negà a acceptar la venda de la Casa Gran feta pels seus tutors l'any 1671. Basant-se en els testaments del seu avi Baldiri —l'antic propietari de la finca— i del seu pare, i en les vinculacions i substitucions previstes en instituir els respectius hereus, Francesc Bosch pledejà contra la vídua i el fill de Jaume Cortada. L'hereu Bosch allegava que la venda de la torre havia estat feta «en frau y perjudici al fideïcomís» i amb «contravenció a l'orde del dret en executar y vendre lo tot bastant la part». El litigi, començat el 10 de setembre del 1682, seria llarg, complicat i costós per ambdues parts. Una primera sentència, dictada el 19 d'octubre del 1699 pel Dr. Josep Pastor i Mora, havia «imposat silenci a la pretensió de Francisco Bosch y Roca sobre la casa y heretat de l'Hospitalet», i l'any 1704, quan aquest presentà noves alegacions, l'Audiència dictaminà que no eren «de rellevància alguna» les raons invocades. Cinc anys més tard, però, en plena guerra de Successió, davant la qual el fill de Jaume Cortada va prendre partit pels Borbons i els seus béns estaven sota segrest pel fiscal patrimonial de l'Arxiduc, el magistrat Dr. Jacint Dou va dictar una nova sentència que declarava nulla la venda efectuada el 1671 i obligava els successors de Jaume Cortada a restituir la finca a Francesc Bosch, amb abonament de tots els fruits i rèdits percebuts des del 1672 fins al 1709. En virtut d'aquesta sentència, Francesc Bosch presentà un minucios memorial del que podia rendir cada parcel·la i

158. ACA, Audiència, Proc. civ. 7377, fs. 30 i 31.

159. L'inventari pres el 1671 registra catorze bótes de diversa cabuda, amb una capacitat total de 58,5 cargues; dues bótes de cadireta «que lo die de vuy serveixen de cup», un brescat i una premsa «ab tots sos arreus, ab sa pica de pedra, sinó que la gàbia és dolenta que no pot servir» (cf. R. Pellicer, M. 1671, 18 d'abril, i B. Torres, Inv. II, 326).

cada tipus de conreu, valorant en 962 lliures 14 s. anuals «los fruyts cullits y poguts collir en las terras de la heretat», que «donaren y pogueren donar los masovers de aquella en quiscun any a dits pare, mare y fill de Cortada y després d'estos al procurador fiscal patrimonial». La quantitat reclamada per aquest concepte era xifrada en 36.577 lliures.¹⁶⁰

És probable que aquesta reclamació donés lloc a un nou plet, car el mateix procurador fiscal que havia de restituir el valor de les cinc darreres anyades es mostrà en desacord amb l'estimació feta pel reclamant. És probable, també, que a l'empara de la situació política creada amb el triomf de Felip V, el conspicu botifler que fou Rafael de Cortada obtingués l'anul·lació de la sentència del 1709 i pogués recuperar la Casa Gran. La manca de documentació no permet de conèixer el desenllaç final. El que sí que resta ben clar és que els procediments emprats per Jaume Cortada en la compra de la torre dels Bosch eren discutibles en dret i foren aferrissadament impugnats pel nét d'un pagès que volia recobrar el casal i les terres dels seus avis.

Parcelles a l'Hospitalet, Esplugues i el Prat

Entre l'adquisició de la torre d'Esplugues, l'any 1645, i la de l'Hospitalet, l'any 1671, Jaume Cortada efectuà nou operacions de compra referents a divuit parcelles situades a l'Hospitalet, que sumaven 82 mujades, a cinc parcelles a Esplugues d'una tinguda de 37 mujades, i una al Prat de 12 mujades. La data, la identitat dels venedors i les circumstàncies de la compra-venda són les següents:

— 9 de desembre del 1645: el corredor d'orella Hipòlit Mestre comprà en subhasta pública dues peces de terra campa de 7 mujades en total, situades a l'Hospitalet, «sota lo camí real de la barca». Els venedors eren els marmessors del testament del mercader Pau Sala, entre els quals —com ja és sabut— figura va el mateix Cortada. El 29 d'agost de l'any següent el corredor d'orella va fer reconeixença d'haver realitzat la compra per ordre i amb diners de Jaume Cortada. El preu pagat era de 700 lliures.¹⁶¹

— 3 d'octubre del 1646: la vídua de Jaume Pau, doctor en medicina que exercia a Sabadell, va vendre a Jaume Cortada el *ius luendi* d'una peça de terra campa de 7 mujades situada a l'Hospitalet, al lloc anomenat les Llanes, la qual havia comprat a carta de gràcia el mercader barceloní Pere Bonadona. Les 273 lliures 10 s. pagades per Cortada servien per a cancel·lar diversos deutes de la vídua, entre els quals hi havia 122 lliures que per raó d'un canvi devia a l'esmentat Bonadona. Dos dies després Jaume Cortada exercí el dret de lluir l'expressada peça de terra mitjançant revenda que li féu Pere Bonadona per 231 lliures 10 s. El cost total de l'adquisició d'aquesta parcel·la fou, doncs, de 515 lliures.¹⁶²

160. ACA, Audiència, Proc. civ. 13172, *passim*.

161. P. Passoles, M. 1646, 503v. El mateix topònim apareix en una de les parcel·les pertanyents a la torre de l'Hospitalet.

162. P. Passoles, M. 1646, 547v, 561-564, 572 i 618. El topònim les Llanes és esmentat també en la compra-venda del 17 de maig del 1668.

— 10 de gener del 1648: Joan i Josep Duran, pare i fill, pagesos de l'Hospitalet, venen per 642 lliures a Jaume Cortada el dret de lluir i recuperar dues parcelles que l'any 1629 l'avi Montserrat Duran havia venut a carta de gràcia a Joan Cirera, teixidor de lli de Barcelona.¹⁶³ L'objecte de la compra-venda era una peça de terra de 8 mujades situada al Pla de les Tanques, de l'Hospitalet, i unes altres 6,5 mujades que eren part d'una peça més gran dita lo Magraner, situada al lloc anomenat Torre Llampada, també a l'Hospitalet. El 9 de setembre del 1648 Jaume Cortada exercí el dret de retrovenda, pagà 783 lliures als successors de Joan Cirera i va prendre possessió d'ambdues parcelles. En total li havien costat 1.425 lliures.¹⁶⁴

Si els fets esmentats indiquen que els Duran no pogueren rescatar la terra alienada l'any 1629, la documentació posterior demostra que la venda efectuada el 1648 no va resoldre tampoc els problemes econòmics d'aquella família pagesa. Efectivament, per tal de cancellar uns altres deutes contrets amb Jaume Cortada la venda d'aquell *ius luendi* va anar acompanyada de la cessió durant tres anys de l'usdefruit de les tres mujades de terra que a la peça de lo Magraner restaven encara en poder dels Duran. Fou pactat també que, si Cortada volia construir-hi una carretera (la qual cosa fa suposar que la parcel·la era contigua a d'altres que cren ja propietat de Cortada), els Duran havien de cedir-li el terreny «sense que dit Cortada los ne haja de pagar cosa alguna», i que, recíprocament, tampoc els Duran no havien de pagar res per la construcció d'una sèquia que «vindria de llarch» de la referida carretera. A partir d'aquest moment els pagesos Duran ja no es van poder sostreure mai més de la fèrula del mercader.

Segons una definició de comptes del 1664, Josep Duran —el mateix que l'any 1638 era menor d'edat— signà debitori de 269 lliures 19 s. 1 d. a favor de Cortada. Aquest deute fou incrementat l'any 1665 amb les següents partides; 75 lliures per vint-i-cinc quarteres de blat «que li deixí —diu Jaume Cortada— per sembrar»; 40 lliures que «se li dexaren quant se morí sa muller», i 9 lliures per tres quarteres de blat, necessàries fins a l'entrada de la nova collita. L'any 1672, en una altra definició de comptes, el deute arribà a les 423 lliures 9 s. 1 d. Malgrat la promesa de pagar «sens excusa ni dilació», set anys després, no solament aquella quantitat romania impagada, sinó que des de l'any 1675 Josep Duran i el seu fill Josep Duran i Modolell devien, a més a més, a Cortada un censal de 1.422 lliures de capital i 71 lliures de pensió anual.¹⁶⁵ A la mort de Jaume Cortada, el deute d'aquests pagesos —arrossegat i engruixit durant quatre generacions— pujava 1.845 lliures 19 s. 1 d.¹⁶⁶ No seria gens estrany, doncs, que, gràcies a un endeutament progressiu, el que restava de la propietat dels Duran hagués d'ésser alienat i passés, temps a venir, a mans dels successors de Jaume Cortada.

— 11 d'octubre del 1666: els cònjuges Pere Pau Llosoles, donzell barceloní,

163. R. Riera, M. 1629 (27 de maig).

164. P. Passoles, M. 1648, 17v i 454.

165. J. Sayós, M. 1664 (11 de març); J. Sescases, M. 1672 (17 de març), i B. Torres, M. 1675 (10 de desembre). Les malaurances d'aquesta família comencen amb el besavi Jaume Duran, que l'any 1610 fou acusat d'homicidi (cf. CODINA, *El Delta del Llobregat*, ps. 156-162).

166. B. Torres, Inv. II, 332v.

i Maria Alsina, volent lluir dos censals de 525 lliures de preu i 26 lliures 5 s. de pensió, que feien al Bací dels Pobres Vergonyants de la parròquia del Pi, i pagar 43 lliures 10 s. 6 d. de pensions endarrerides, van vendre a Jaume Cortada tres peces de terra d'una extensió total de 12 mujades, situades a l'Hospitalet, al «Camp d'en Amat», i a la partida dita les Tanques. Cortada pagà en total 515 lliures, això és: 218 lliures 10 s. 6 d. per la redempció d'un dels censals i pensions endarrerides, i 296 lliures 9 s. 6 d., que foren girades a la Taula de Canvis.¹⁶⁷

— 17 de maig de 1668: després d'haver-se assegurat que cap dels diversos creditors de Pau Modolell, pagès de l'Hospitalet, no hi faria oposició, Jaume Cortada comprà a l'esmentat pagès i amb el compromís de pagar els seus deutes: a) el dret de lluir 11 mujades de terra que l'any 1658 i per 400 lliures els cònjuges Modolell van vendre a Pere de Sanmartí i Creixell, mercader barceloní; b) les referides 11 mujades on hi havia «*quedam domuncula nunc diruta*» i diversos arbres plantats; c) unes altres 6,5 mujades que, juntament amb les anteriors, formaven una sola gleva «*ubi olim erat constructus mansus Fontanellas*»; d) unes altres 4 mujades situades com les precedents a l'Hospitalet, al lloc anomenat les Llanes. El cost de l'operació global fou de 1.742 lliures 10 s. Els creditors del pagès Modolell eren: la parròquia de Santa Eulàlia de Provençana, per un censal de 30 lliures i 36 lliures d'endarreriatges; el canonge Pere de Copons, per un censal de 800 lliures, més 194 lliures 17 s. de pensions endarrerides i 13 lliures 4 s. «*pro expensis factis pro recuperatione dictarum pensionum*»; Salvador Anglí, pagès de Sarrià, antic fermança de Modolell, per 360 lliures; Teresa Cavaller, cunyada de Pau Modolell i vídua de Dídac Verdaguier, pagès de Sant Andreu de Palomar, per 40 lliures; el notari Francesc Soldevila, per 25 lliures; i els hereus del mercader Santmartí i Creixell, per 243 lliures a compte de les 400 lliures del *ius luendi* alienat l'any 1658. Per raó del seu dot, Maria Cavaller, esposa de Pau Modolell, tenia certs drets sobre les coses venudes; la venda va tenir lloc quinze dies després de la seva mort.¹⁶⁸ Va deixar quatre criatures, la més gran de les quals només tenia deu anys.¹⁶⁹

— 6 de febrer de 1670: Joan Verigual, taverner a Sant Genís de Vilassar i abans pagès al Prat, vengué a Jaume Cortada 12 mujades de terra campa que eren «de pertinències de aquella gran pesa de terra anomenada lo camp gran del mas Goday». Verigual l'adquirí l'any 1652 d'Antoni Modolell, pagès de l'Hospitalet, que al seu torn l'havia comprada a carta de gràcia per 1.000 lliures a la vídua de Lluís Goday, pagès del Prat.¹⁷⁰ Les 337 lliures pagades per Cortada no incloïen, doncs, el ple domini, car el *ius luendi* romania encara a mans dels Goday. Per aquesta raó Verigual fa constar que «en cas que los hereus o successors de dita Elizabeth Goday volguessen quitar la dita pesa de terra y aquella

167. F. Soldevila, Notul. v, 24 i 32.

168. F. Soldevila, M. 1668, 636-655, i Not. v (17 de maig). El topònim les Llanes figura també en la compra-venda del 3 d'octubre del 1646.

169. F. Soldevila, Test. i (1 de gener de 1668). Publicat el 2 de maig del mateix any.

170. Antoni Modolell era germà de Pau, el venedor citat anteriorment. Sobre el mas Goday i els seus propietaris, *vid.* CODINA, *El Delta del Llobregat*, p. 162. Rafael Goday, fadrister del mas, fou el cabdill dels pagesos revoltats l'any 1640 (*cf.* ELLIOTT, *La revolta catalana*, ps. 429 i 442).

se trobave llaurada, que en tal cas jo dit Verigual prometo pagar a dit senyor Cortada lo que judicaran dos experts anomenadors un per cada part».¹⁷¹ Pocs mesos després d'efectuada la compra d'aquesta parcel·la, Jaume Cortada en féu donació, juntament amb la torre del Prat, al seu fill Francesc; la renda que li atribuï fou de 16 lliures 17 s., o sigui un 5 per 100 de les 337 lliures esmerçades.¹⁷²

— 7 d'abril del 1670: desitjant adquirir dues peces de terra situades «a les espatlles» de la torre d'Esplugues, Jaume Cortada es posà d'acord amb els pagesos Joan i Pau Cases, que n'eren els propietaris. En primer lloc, actuant una vegada més com a marmessor del testament de Pau Sala, vengué i transferí als dits Cases la parcel·la anomenada «de las Figueras», de 2 mujades d'extensió, que l'any 1630 els cònjuges Joan i Àngela Cases, per 60 lliures, van vendre a carta de gràcia a l'esmentat Pau Sala; el preu de la revenda fou de 96 lliures. Seguidament, Joan i Pau Cases, pare i fill, cediren a Cortada la predita parcel·la, i una altra de 3,5 mujades, a canvi de 200 lliures i de dues peces de terra d'una tinguda de 3,5 mujades, situades l'una a Esplugues i l'altra a l'Hospitalet, que Cortada havia comprat l'any 1645 formant part de la torre d'Esplugues. Les 200 lliures havien de servir per a la llució de dos censals de 180 lliures de capital manlleuats al monestir de Sant Pere de les Puelles. El 12 d'agost del mateix any Cortada va prendre possessió de les dues parcel·les que havien estat objecte de la permuta.¹⁷³

— 24 de gener del 1671: per tal de pagar 1.020 lliures 5 s. 6 d. degudes a Jaume Cortada, el cavaller Rafael Guinart¹⁷⁴ fou obligat per execució de la Reial Audiència a vendre cinc peces de terra d'una extensió global de 18 mujades, situades a l'Hospitalet. Tres d'aquelles peces de terra eren contigües o molt pròximes a parcel·les ja pertanyents a Jaume Cortada o que li pertanyerien al cap de poc.¹⁷⁵ L'ex-mercader en pagà 1.363 lliures 2 s. 4 d., o sigui, que Rafael Guinart només cobrà en efectiu 341 lliures 16 s. 10 d. Una d'aquelles parcel·les que en el moment de la compra era «part campa y part herma», vuit anys més tard era «tota cultiva» i «ab diferens síquies vallejada»;¹⁷⁶ una altra demostració, doncs, de millorament de les terres sota el govern del nou propietari.

— 29 de gener del 1671: els tutors i curadors dels fills de Francesc Saleta i Morgades, ciutadà honrat, per tal de lluir un censal de 1.200 lliures de preu i 60 de pensió al censalista Joan Masdeu i Canyet, també ciutadà honrat, ven-

171. B. Torres, M. 1670, 158. La diferència entre el preu del 1652 i el del 1670 és deguda a la gran inflació monetària del primer moment; ambdues quantitats equivalen aproximadament a 240 o 250 peces de vuit rals de plata.

172. B. Torres, C. M. I, 425, i M. 1670, 274v.

173. B. Torres, M. 1670v, 766v i 966. La conducta dels Cases és indicativa de la resistència dels pagesos a vendre la pròpia terra, malgrat passar per circumstàncies difícils.

174. B. Torres, M. 1671, 108v. El cavaller Rafael Guinart i Bernuix era fill de Rafael Guinart, mercader, nét de Joan Guinart, pagès de Santa Maria del Pi, i nebot del cavaller Joan Guinart. Malgrat haver heretat una considerable fortuna, l'any 1683 fou empresonat per deutes, i el 1687 va morir arruïnat.

175. Són les parcel·les situades «sota lo camí de la barca» i «en lo lloc anomenat les Llanes devés mar, vuy vulgarment dit lo Pontgros», topònims alludits en les compra-vendes del 9 de desembre de 1645, el 3 d'octubre de 1646 i el 17 de maig de 1668.

176. B. Torres, Inv. II, 326.

gueren a Jaume Cortada cinc peces de terra per les quals pagà 1.600 lliures, inclosa la redempció del censal i la paga de les pensions endarrerides. Dues d'aquelles parcel·les eren de terra campa, mesuraven 2 mujades cada una i eren situades a Collblanc; les tres restants eren boscoses (una tenia una «caseta» edificada), d'una extensió total de 36 mujades i situades al lloc anomenat Puigdoca, indret on la torre d'Esplugues adquirida l'any 1645 tenia ja alguna porció de terra.¹⁷⁷

Amb les dotze operacions de compra-venda suara ressenyades, i no comptant les despeses complementàries, ni el valor de les millores efectuades ulteriorment, Jaume Cortada esmerçà 22.397 lliures i esdevingué propietari de 495,75 mujades de terra, equivalents a 242 ha 74 a 98 ca. L'antic paraire i amb el temps senyor de Maldà i Maldanell fou, doncs, un gran terratinent del Pla de Barcelona. Ho fou en termes absoluts per l'extensió de terra posseïda, i en termes relatius atès que les propietats pageses de mitjana importància solien tenir entre 10 i 25 mujades de superfície. Feta aquesta constatació, caldria escatir quins foren els mecanismes que van facilitar la formació d'un tan gran patrimoni rústic.

Sintetitzant l'anterior informació, hom pot veure que dels dotze venedors de terra, quatre eren pagesos, dos eren membres de la petita noblesa ciutadana, i els sis restants eren en un nombre igual vídues, tutors d'un menor i marmessors testamentaris. Tots els venedors es trobaven en una situació de debilitat davant la puixança econòmica de Cortada. Quatre finques —entre elles la torre d'Esplugues i la Casa Gran de l'Hospitalet—, que sumaven 177,25 mujades i valien 16.874 lliures, foren adquirides en subhasta pública, instada pel mateix Cortada per la seva condició de creditor dels venedors. La torre del Prat —de 206 mujades, valorada en 3.200 lliures— no arribà a ésser encantada perquè la vídua propietària i el seu creditor, després de pledejar durant tres anys, van arribar a un acord. Llevat de la torre d'Esplugues, per l'adquisició de la qual Cortada es va valer de la seva condició de nebot i marmessor de l'antic propietari, les altres dues grans finques foren adquirides en estat ruïnós i trobant-se llurs propietaris —una vídua i un menor— en la impossibilitat de reconstruir-les. La possessió de la torre de l'Hospitalet li fou discutida, primer, per altres creditors i, després, pel fill i hereu de l'anterior propietari, que es considerà injustament desposseït de l'herència del seu avi. Aproximadament un 74 per 100 de la terra comprada i un 65 per 100 del seu valor en moneda serviren per a cancel·lar deutes que els venedors havien contret anteriorment amb el mateix Cortada. No comprà directament a carta de gràcia, però en dues ocasions comprà el *ius luendi* i exercí immediatament el dret de retrovenda. Certament, de cap dels qui van vendre terres a Jaume Cortada no es pot dir que fes un bon negoci. De Jaume Cortada, sí.

Explotació de les finques i relacions amb els pagesos

Les finques així adquirides, per bé que discontinües sobre el terreny, formaven una mena de rosari des de la muntanya de Sant Pere Màrtir fins als

177. B. Torres, M. 1671, 137.

aiguamolls del Prat de Llobregat i oferien grans possibilitats agrícoles. Les dades referents a certes finques en el moment de llur compra i les contingudes en l'inventari *post mortem* del 1679 revelen que entre els dos moments havien estat objecte de millores: major cabuda en el botam dels cellers, parcelles ermes que esdevenen cultivades, edificacions noves i restauració de les antigues, construcció d'una carretera i d'una sèquia, així com d'altres canvis, són clarament constatables en la documentació. Les inversions més quantioses es refereixen a la torre d'Esplugues i són de marcat caràcter sumptuari. Les millores realitzades en les terres —noves plantacions, reducció a conreu de terrenys erms— són més el resultat del treball dels pagesos que les cultivaven i de les obligacions assenyalades en els contractes agraris, que no pas l'efecte d'inversions en diner efectuades directament pel propietari.

Les notícies referents a l'explotació d'aquestes finques són escasses. Cada una de les torres estava a mans d'un masover diferent, però, endemés, un estol de parcers i arrendataris —potser més d'una seixantena— treballava la munió de parcelles que constituïen aquelles heretats. L'accés d'uns i altres a l'explotació de la terra era assolit mitjançant contractes que, com era habitual, no excedien dels cinc anys de duració. Referent a les torres de Jaume Cortada, hom no disposa, malauradament, de cap contracte de masoveria, que són sempre els més rics en dades sobre la relació propietari/conreador i en notícies sobre tècniques agrícoles. Tres contractes d'arrendament¹⁷⁸ i tres de parceria,¹⁷⁹ tots ells de l'any 1671 i que afecten terrenys situats a l'Hospitalet, indiquen que Cortada cedia porcions de terra més extenses als seus parcers que no pas als seus arrendataris.¹⁸⁰ Les concessions a parts de fruits solien comprendre terres plantades de vinya i d'arbres amb «raigades» o plantes de grecs, mentre que les parcelles cedides en arrendament eren sempre terres campes. La renda o lloguer de la terra oscil·lava entre 7 i 10 lliures per mujada i any, i, proporcionalment, era més alta com més petita era l'extensió de la terra arrendada. Pel que fa a les parceries, el pagès era obligat a llaurar les terres «de totes les llaurons necessàries y sembrar aquelles un any per altre», amb expressa prohibició de restoblar o suprimir el guaret. Els cereals eren partits a la quarta —una part per al propietari i tres per al parcer—, i les faves, llegums i cànem, a la sisena. La llavor per sembrar la posava sempre el conreador. Si hi havia vinya o arbres de grecs —és a dir, ceps plantats al peu d'un arbre i emparrats entre el seu brancatge— la collita de vi era partida a mitges. El parcer havia de mantenir les plantacions d'arbres existents; en el cas que se'n fessin de noves, Cortada pagava el jornal del mosso i el parcer havia de fer-li la despesa. Si el conreu no era menat a ús i costum de bon pagès, el propietari podia expellir el parcer «de sa pròpia autoritat» i sense haver «de seguir via executiva», i exigir-li una indemnització pels danys i perjudicis ocasionats.¹⁸¹ Fos arrendament o parceria, en acabar el contracte el pagès no podia reclamar res en concepte de millores.

178. J. Sescases, M. 1671 (14 d'abril, 24 de maig i 24 d'agost).

179. J. Sescases, M. 1671 (6 i 20 de setembre).

180 Segons aquests sis casos, l'extensió de les terres arrendades oscil·la entre 1,75 i 9 mujades per contracte; la de les parceries, entre 11 i 28,5 mujades.

181. J. Sescases, M. 1671 (6 de setembre).

Com era molt normal al Pla de Barcelona —i arreu de Catalunya amb no massa diferència—, el pagès sense terres que menava terres d'altri era un pagès pobre, desproveït del més petit capital d'explotació i sovint mancat dels estris agrícoles més elementals. Aquesta situació comportava un endeutament crònic que sovint devia vorejar la misèria. Els pagesos de Jaume Cortada no eren cap excepció. L'endeutament podia procedir d'endarreriatges en el pagament de la renda i, més correntment, de préstecs que ell mateix els feia, sigui en espècie, sigui en diner. Els préstecs en diner comptant i en quantitats que varien entre 25 i 113 lliures¹⁸² podien ésser clarament lucratius —per no dir usuraris—, tot i constar que eren fets «*gratioso et absque ullo interesse*».¹⁸³ Els deutoris per venda de blat¹⁸⁴ són més freqüents que els anteriors, però les quantitats degudes són menors, i oscillen entre 7 i 28 lliures. Les dates en què foren concrets aquests deutes acostumen a coincidir amb la «soldadura» entre dues collites de cereals —quan el blat d'una collita ja s'havia exhaurit i el de la següent no era encara disponible—, amb les feines de la sega i la batuda —quan calia fer la despesa pels jornalers llogats— o amb el temps de la sembra, amb vista de la collita de l'any vinent. El blat manllevat no solia excedir de les set o vuit quarteres.

Una tercera classe de deutoris signats per pagesos a favor de Cortada fa referència a la compra de bous per llaurar la terra. Entre el 1665 i el 1679 l'atzar ha permès de localitzar disset escriptures notariales, en cada una de les quals Jaume Cortada apareix com a venedor d'un o dos bous —en una ocasió una «vaca xorca», en una altra un «rossí»— a diversos pagesos de la rodalia, molts d'ells parcers o arrendataris del venedor.¹⁸⁵ L'assiduitat d'aquestes vendes i el fet que durant aquests anys Cortada fos el proveïdor de les carnisseries d'Esplugues, l'Hospitalet i Sants i arrendatari del tall de les carns de moltó de la ciutat de Barcelona fan suposar que el sector pecuari tenia un paper important dintre les finques que posseïa. Els bous venuts eren gairebé sempre de tres anys d'edat, i eren valorats no en moneda, sinó en quarteres de forment: catorze quarteres per cada cap o vint-i-vuit per cada parell, pagadores abans de dos anys, a la diada de la Mare de Déu d'Agost. Aquesta invariable manera d'exigir el pagament no és atribuïble a factors monetaris —com podria ésser la inestabilitat de la moneda barcelonesa—, sinó a la manca de numerari, característica d'un pagès immers en una economia de quasi-subsistència i, més que res, a una major facilitat a l'hora de fer efectiu el cobrament. A un pagès endeutat permanentment és més fàcil trobar-li a mitjan agost unes quarteres de blat que no pas un grapat de ralets de

182. J. Sescases, M. 1671 (9 de novembre); M. 1672 (4 de desembre); M. 1676 (24 de març), i M. 1679 (22 de juliol).

183. F. Soldevila, M. 1668, 734v. El 25 de maig el pagès Francesc Mariner manllevà 70 lliures a Jaume Cortada, amb obligació de retornar-les abans del 31 de juliol amb ordi valorat al preu que aleshores es pagués a les eres del pla de Barcelona, i mesurat en mesures de l'era que no eren rases com les del comerç, sinó curumullades.

184. J. Sescases, M. 1669 (26 i 31 de març, 4 i 26 d'abril, 4 de juny i 6 d'octubre); M. 1671 (4, 21 i 30 de maig, 5 de juny, 5 i 30 d'octubre); M. 1672 (17 de març, 27 de juliol i 19 d'octubre); M. 1676 (24 de març); M. 1679 (18 de març).

185. J. Sayós, M. 1665 (4 i 24 d'agost); M. 1667 (8 i 25 de setembre i 21 de desembre); J. Sescases, M. 1671 (4 de maig, 20 d'agost i 20 de setembre); M. 1676 (28 de febrer); M. 1679 (13 d'octubre).

plata. D'altra banda, la comercialització del cereal d'aquesta procedència no havia d'oferir cap problema a un terratinent com Jaume Cortada, que, a més a més, practicava a l'engròs el comerç de grans.

La característica comuna a tots aquests deutoris, tant els ocasionats per manllevar diners com per la compra de blat o de bestiar, és el retard en llur cancel·lació. El compliment estricte dels terminis pactats era un fet insòlit, i la morositat s'allargava fins a sis anys o més. La penúria econòmica dels pagesos deutors n'era, evidentment, la primera causa; però la conveniència del propietari-creditor era una causa concomitant. En aquesta matèria, com en d'altres ja examinades, l'actuació de Jaume Cortada reflecteix un comportament general. La sistemàtica tolerància dels propietaris envers la morositat de llurs pagesos —tolerància que podia revestir formes subjetivament commiseratives— era una manera de mantenir-los permanentment endeutats, i l'endeutament crònic combinat amb la inestabilitat en l'accés a l'explotació de la terra —com a conseqüència de la curta durada dels contractes— constituïen els mitjans més idonis per tal d'assegurar la submissió de la classe pagesa i esquivar la conflictivitat social.

L'activitat de prestamista de Jaume Cortada resta també reflectida en el seu inventari *post mortem*. Entre els crèdits tan acuradament enregistrats per la vídua i el gendre de l'ex-mercader n'hi ha una colla que responien a deutes contractats pels seus mateixos arrendataris i parcera.¹⁸⁶ Les 572 lliures 17 s. 1 d. que sumen aquests deutes no tindrien cap importància dins el conjunt de les 150.095 lliures que totalitzen els seus crèdits, si no fossin indicatives de la dependència que lligava aquells pagesos amb el propietari de la terra que cultivaven.

EL CASTELL I BARONIA DE MALDÀ

Els senyors de Maldà i Maldanell anteriors als Cortada foren els Frigola,¹⁸⁷ que adquiriren la baronia l'any 1585. El comprador, Antoni Frigola, era un cavaller barceloní amb propietats a la Cardosa (vegueria de Cervera), d'on era perceptor de l'«onzè» i d'un dret sobre les herbes; a Pals, d'on cobrava «lo terço»; a la Bisbal, on posseïa dues cases i terres fora de la vila; i al Castell d'Empordà, on tenia una peça de terra. Quan la comprà, la baronia de Maldà era ja gravada amb diversos censals que Frigola no s'encarregà de redimir. Va morir a Barcelona¹⁸⁸ a principis de l'any 1610.

La possessió de Maldà per part de la família Frigola no fou gens tranquil·la. El donzell Anton Frigola i de Llordat, fill i hereu del comprador, va tenir pro-

186. Pere Majoral, masover d'Esplugues, deu 13 lliures 18 s.; Mariàngela Subirà, masovera del Prat, deu 10 lliures 16 s.; Mariàngela Grau, masovera de l'Hospitalet, deu 41 lliures. Dos pagesos de l'Hospitalet, un de Sant Just i un de les Corts deuen en total 73 lliures 4 s. Els pagesos Duran, de l'Hospitalet, que deuen 423 lliures 19 s. 1 d. més un censal de 1.422 lliures forneixen l'exemple d'un pagès autònom que per deutes ha de vendre una part de la terra pròpia i esdevé parcer del comprador (*cf.* la compra-venda del 10 de gener del 1648).

187. Sobre els anteriors senyors, *vid.* CAPDEVILA, *El castell de Maldà*, ps. 118-160.

188. ACA, Audiència, Proc. civ. 6589, fs. 850 i 853. Transcripció del testament i de l'inventari dels seus béns, datats, respectivament, el 10 de gener i el 9 de febrer del 1610 i autoritzats pel notari barceloní J. V. Cellers.

blesmes amb la batllia general del Reial Patrimoni que no foren resolts fins al 1630. El succèren els seus germans Joan, que morí l'any 1638, i Francesc, que cursà estudis de dret a la ciutat de Roma, on es casà, va tenir-hi els fills i sembla que hi va viure ininterrompudament des dels seus temps d'estudiant.¹⁸⁹ Durant la Guerra dels Segadors, Francesc Frigola i de Llordat es va mantenir fidel al rei d'Espanya i les autoritats franco-catalanes ordenaren el segrest de la baronia, que, junt amb les propietats de l'Empordà, rendia, segons estimació del fisc, unes 1.150 lliures anuals.¹⁹⁰ Per tal d'eludir la confiscació i tot invocar que el crim de «fellonia» privava Francesc de la titularitat dels béns del seu pare, hom aconseguí que la baronia passés a la seva germana Elena, casada amb Francesc Gili, mercader de la Selva del Camp. Els documents posteriors fan constar que «sa germana no posseí dits llocs de Maldà y Maldanell *iure proprio*, sinó per ell —per Francesc Frigola— *iure familiaritatis et fraternitatis*».¹⁹¹ Elena Frigola va morir a Maldà, l'any 1662, i en testament va fer franc el seu germà Francesc de tots els béns que li podia deure, tant per raó del dot —que probablement no li havia estat pagat— com per qualsevol altre motiu. Pocs dies després de l'òbit d'Elena, el procurador a Barcelona de Francesc Frigola va rebre poders especials per a prendre possessió dels llocs de Maldà i Maldanell.

L'acta de la presa de possessió conté certes notícies —corroborades per altres fonts— demostratives del desgavell econòmic i administratiu en què es trobava la baronia, així com de l'existència entre els vassalls del baró d'un esperit de protesta davant els greuges i el desgovern que patien. De manera molt matissada, trobant per a cada cas el mot adient, un escrit que els maldanencs lliuraren al procurador del nou senyor fa palès aquell estat d'ànim. En primer lloc, els jurats i consell de Maldà «reconeixen» Francesc Frigola i de Llordat com a «senyor natural», «consenten» que el seu procurador prengui possessió de la baronia, «dels drets e jurisdiccions civils e criminals, mer e mixte imperi» en nom del seu principal, però «protesten» ensems pels perjudicis que els ocasionava la insolvència del senyor envers els seus creditors censalistes. Com a terratinents del terme, «volen» una reducció a la vintena del delme de l'oli i del vi produïts en determinats terrenys i que el senyor pagui «lo que de antic se pagava» pel transport al castell del delme de la verema. En l'ordre polític-administratiu, «volen» que sigui mantinguda la consuetud de poder presentar una terna per a l'elecció del batlle baronial i que les antigues ordinacions de la vila «ara també» siguin observades. Finalment, en l'ordre judicial, «supliquen» l'indult o remissió «de tots e qualsevells crims per ells e per quiscun d'ells perpetrats e comesos fins lo dia present, no havent-hi instància de part». Sobre els primers punts, el procurador de Francesc Frigola va respondre que s'atindria a la justícia i a tot allò que «els senyors passats» havien «tingut e observat» fins aleshores, i sobre la petició d'indult —que pot reflectir una prèvia situació de desordres i violències—

189. Els anys 1634 i 1656 apareix relacionat amb mercaders barcelonins interessats en negocis propis de la Cúria Romana (cf. F. Trics, M. 1634, 822v, i J. Sayós, Trans. I, 14 de gener de 1656).

190. ELLIOTT, *La revolta catalana*, p. 538; ACA, Audiència, Proc. civ. 6589, fs. 25 i 214. L'ordre de segrest és del 17 de febrer del 1644.

191. ACA, *ibid.*, f. 170.

respongué que tothom seria perdonat —«com no hi age instància de part»—, llevat dels «lladres públics o homicides voluntaris» i els inculpatos de «traïció o crims majors».¹⁹²

Els habitants de Maldà no estaven sols a l'hora de queixar-se i de protestar contra la morositat i insolvència d'Elena Frigola envers els seus creditors. Òbviament, n'estaven també queixosos els mateixos censalistes. Un d'aquests —Ramon Sagarriga— va iniciar l'any 1660 un procés per tal de cobrar les pensions endarrerides d'un censal de 4.685 lliures que obligava la baronia i que fou creat l'any 1545. L'Audiència de Catalunya sentencià que Elena Frigola havia de pagar 3.284 lliures 15 s. per les pensions vençudes i els interessos corresponents. Davant la impossibilitat de pagar aquesta suma, tant per part de la germana tenutària com del propietari absent, l'Audiència ordenà l'execució de la baronia el dia 28 de novembre del 1661. O sigui, que quan el Dr. Francesc Frigola i de Llordat entrà en efectiva possessió del castell i terme de Maldà per mort de la seva germana, la baronia es trobava ja en segrest i a punt d'anar al públic encant. Malgrat les gestions realitzades, el seu procurador no va poder evitar que el dia 1 de desembre del 1665 fos donada l'ordre de subhasta. És en aquest moment que entra en escena el cavaller Jaume Cortada presentant-se com a licitador. Un any més tard —interval només explicable pels recursos interposats pel representant de Francesc Frigola—, l'11 de febrer del 1667 i pel preu de 27.000 lliures Cortada adquirí la baronia de Maldà. L'escriptura de venda, però, només fou signada per l'executor a causa de la resistència que Francesc Frigola hi va oposar. Cinc dies després l'antic paraire i ex-mercader va prendre possessió de la baronia, adquirida, doncs, amb procediments idèntics als que estava utilitzant per a convertir-se en propietari de centenars de mujades a la rodalia de Barcelona.

Francesc Frigola, encara resident a Roma,¹⁹³ considerà indegut el crèdit dels Sagarriga i no acceptà, per tant, la venda de la baronia, que era una seqüela de l'impagament d'aquell crèdit. A més a més, sostenia que la subhasta era nul·la «per haver-se fet aquella a totes passadas podent-se fer a major comodat venent-se primer lo usdefruyt per un temps compatent y, no essent aquell suficient, a carta de gràcia, per satisfer lo pretès crèdit» de Ramon Sagarriga, que «quant aquell fos justificat, poria ser bastantíssimament satisfet de dits fruits, attenant —afegia— que los dits llochs són unas baronias preciosas y de gran valor». Perdut definitivament aquest plet —que fou sentenciat per Joan Bta. Pastor, pare del magistrat que dictà la sentència favorable a Cortada en el litigi per la torre dels Bosch—¹⁹⁴ Francesc Frigola en començà un altre contra el mateix Cortada pretenent que el dret sobre les herbes del terme de Maldà i la propietat de dues peces de terra que el seu pare havia adquirit anys després de la com-

192. CAPDEVILA, *El castell de Maldà*, ps. 156-157. Si bé algunes d'aquestes exigències i peticions poden ésser protocol·làries i habituals en tota presa de possessió per un nou senyor, d'altres responien a la situació actual i a problemes del moment.

193. L'any 1669 encara residia a Roma; el primer document que el presenta domiciliat a Barcelona és el seu testament, signat el 21 de juny del 1671; llegà 400 lliures a la seva muller Elionor, 3.000 a cada una de les seves filles i instituí hereu universal el seu fill Joaquim Frigola i Pardella; morí a Barcelona el 9 de juny del 1672 (*cf.* Jeroni Galí, *Test.* I, 20v).

194. *Vid.* p. 303.

pra de la baronia no anaven inclosos en la venda del castell. També aquestes pretensions foren desestimades pels doctors de l'Audiència, els quals sentenciaren que tant les herbes com les peces de terra «foren llegítimament compresas en la venda del castell y terme general de Maldà y Maldanell en lo públich subhast com a pertinèncias y accessoris de aquell». Als Frigola, però, els devia costar de resignar-se a la pèrdua de la baronia, i encara no havia estat sentenciada la darrera causa quan el fill de Francesc Frigola, el donzell Joaquim Frigola i Pardella, va recórrer a l'Audiència demanant que la subhasta fos declarada nulla pel fet d'ésser contrària als drets que ell tenia com a «fideïcomissari cridat» en el testament del seu avi. Tampoc aquesta demanda no prosperà i l'Audiència imposà «silenci perpètuu» a les seves «jactàncias y torbacions, ab condemnnació de tots danys, gastos, interessos y despesas».¹⁹⁵

Els obstacles que es presentaren a Jaume Cortada no provenien tan sols de la família dels anteriors senyors de la baronia. Aprofitant el canvi de titular, l'abadessa i el convent de Sant Hilari de Lleida pretenien cobrar de Maldà i Maldanell un rèdit anual de sis mitgeres i vint quartans de forment, «en virtut d'una pretesa donació o llegat fet, segons diuhen, per algun senyor antecessor dels mateixos llochs, a dits monastir y convent *in perpetuum*», i «axí mateix haver de recobrar trenta nou anyades caigudas de dit rèdit y les que per avant cauran». Cortada va poder demostrar que la prestació era «més que prescrita per lo spay de més de cent anys en què no's troba petició ni prestació alguna de aquell», i que ja per aquest motiu la demanda del convent havia estat rebutjada en la causa del concurs de creditors substanciada l'any 1669.¹⁹⁶

Mentre pledejava amb uns i altres, Jaume Cortada es va anar fent càrrec de l'administració i del govern de la baronia, als quals aplicà els mètodes apresos en la seva ja llarga experiència mercantil. Un cop fou en possessió de la senyoria alodial i campal dels pobles i terres de Maldà i Maldanell, va rebre de llurs moradors la confessió dels drets que li prestaven, i en ús de les seves facultats va declarar comissades les finques d'aquells emfiteutes que havien negligit el conreu, va obligar els morosos a pagar els drets que li corresponien com a senyor directe i va fer nous establiments. El 27 de març del 1667 va promoure l'actuació mancomunada del seu batlle i dels jurats i prohoms de la vila de Maldà, per tal d'oposar-se a la primera distribució que l'Audiència havia fet de les 27.000 lliures procedents de la subhasta, entre els creditors de Francesc Frigola.¹⁹⁷ El gener de l'any següent va intervenir en la concòrdia entre la universitat i particulars de Maldà i els creditors censalistes, en la qual foren arbitrades fórmules per a disminuir gradualment el deute municipal.¹⁹⁸

Tanmateix, allò que més clarament demostra la voluntat d'endegar els afers

195. ACA, Audiència, Proc. civ. 6589, fs. 26, 90, 493, 497, 503 i 513.

196. ACA, Audiència, Commune 5620, f. 191.

197. CAPDEVILA, *El castell del Maldà*, ps. 157-159.

198. B. Torres, Conc. II, 23. La dita concòrdia preveia la successiva lluçió per sorteig efectuat en presència de Cortada, dels censals que gravaven el comú de la Universitat de Maldà. El 17 de maig del 1674 els censals encara per lluir eren dotze i representaven un capital de 3.320 lliures; tots els censalistes, llevat de dos, eren institucions o persones eclesiàstiques d'Agramunt, Arbeca, Barcelona, Cervera i Tarragona.

de la baronia i d'esdevenir un autèntic *baró* és la residència continuada de membres de la família Cortada al castell de Maldà. Aquesta conducta, més pròpia d'un *gentleman farmer* que d'un terratinent burgès, fou seguida immediatament després de la compra, si no pel mateix Cortada, sí pel seu fill primogènit. En efecte, Francesc Cortada i Cabanyes, tan bon punt va haver contret matrimoni amb Anna de Planella, s'installà al castell de Maldà i la documentació posterior el presenta invariablement com a «populat» en aquell lloc.¹⁹⁹ Destinat a ésser senyor de la baronia, Maldà es convertí en centre de la seva vida, i quan l'any 1674 el colpí una mort prematura va voler ésser enterrat a la parròquia de Maldà. Anys després, mort també Jaume Cortada, la vídua i el seu fill Rafael feren llargues i sovintejades estades a Maldà i milloraren el terme fent nous establiments emfitèutics. L'any 1682, en vigílies del casament de Rafael amb Josepa de Bru —i potser per aquest motiu— hom va fer obres al castell d'una envergadura sense parió des de les reformes realitzades durant el primer terç del segle xv. L'any 1695 una filla d'aquest matrimoni, Mariagna, va néixer a la dita fortalesa.²⁰⁰

Segons un inventari del 1662, la part habitable del castell es reduïa a cinc cambres, la sala i la cuina. Hi havia, a més, la presó, l'«estancieta» dels cups, dos cellers per al vi i el «celleret de l'oli». L'inventari *post mortem* dels béns de Jaume Cortada —anterior a les reformes del 1682— no descriu amb detall l'interior del castell i enregistra només alguns mobles, alguna roba de taula i de llit i «los ormetxs de la cuyna més necessaris».²⁰¹

La documentació exhumada no permet de conèixer quina era la renda que Cortada podia obtenir de les 27.000 lliures que li havia costat la baronia. Les 712 lliures anuals que l'any 1664 produïa l'arrendament de les rendes del castell i terme de Maldà no són significatives, en primer lloc perquè no comprenen tots els rèdits,²⁰² i en segon lloc perquè l'administració sofria aleshores un greu desgavell. A més a més, Cortada defugí la fórmula de l'arrendament a un tercer per al cobrament de les rendes i portà l'administració de la baronia amb la col·laboració del seu fill, del batlle de Maldà i de procuradors nomenats per breu temps i per afers molt puntuals.²⁰³ La figura de l'arrendatari de drets senyorials —que facilità l'acumulació de tantes fortunes plebees a costa de patrimonis nobiliaris— no apareix entre la munió de gent que es movia entorn de Jaume Cortada.

A part els emoluments que com a senyor jurisdiccional li pertanyien i de la renda que extreia com a propietari alodial del terme, la compra incloïa, versemblantment, una «heretat» o porció de terra de la qual els anteriors senyors havien retingut el domini útil i que el baró arrendava o cedia a parts de fruits com un terratinent qualsevolga. Comprenia, si més no, aquelles dues parcel·les que va haver de disputar a Francesc Frigola i «les terras de la horta del castell» esmen-

199. B. Torres, M. 1671, 621, i M. 1674, 374, 397 i 425.

200. CAPDEVILA, *El castell de Maldà*, ps. 158-159.

201. B. Torres, Inv. II, 321v.

202. ACA, Audiència, Proc. civ. 6589, f. 272. L'arrendament exclou explícitament els drets jurisdiccionalis i comprèn només el delme, tasques, parts de fruits, censos i quísties.

203. J. Sescases, M. 1671 (13 de setembre); M. 1673 (2 de juny), i M. 1674 (13 d'octubre).

tades en l'arrendament²⁰⁴ del 1664. La hipòtesi segons la qual existia una porció de terres que depenia directament del propietari del castell sembla confirmar-la la presència a l'estable de la fortalesa de dues mules i un ruc proveïts de sengles albardes i dels «ormetgs per a llaurar», així com la distinció que l'inventari fa entre els cereals procedents «de la cullita» i els que provenien «de delmes y censos». Ara bé, sigui quina sigui llur procedència, la importància econòmica dels productes inventariats l'any 1679 no solament és considerable, sinó que justifica el qualificatiu de «baronias preciosas y de gran valor» que Francesc Frigola havia donat a Maldà i Maldanell.²⁰⁵

Ultra el cobrament de drets senyorial i de rendes agràries, Jaume Cortada practicava amb els vassalls de la seva baronia la forma més subtil d'extracció d'excedent: el préstec. Tal com feia amb els pagesos del Pla de Barcelona, a Maldà deixava diners i cereals a qui els necessitava i en podia respondre. El mateix any 1667, dos mesos després d'haver-se convertit en baró, a un pagès maldanenc que havia de «comprar blat per lo sustento de la casa y familia y altrament per subvenir a sas necessitats» va prestar-li 50 lliures a censal, amb la condició que, si no el redimia abans de dos anys, el pagès havia d'assenyalar «alguna especial obligació» que garantis el capital prestat.²⁰⁶ Era la via sempre oberta a la possibilitat d'expropiar el pagès. El cas acabat de referir no era un fet aïllat. El manlleu de cereals per al consum o el sementer era una pràctica habitual dins la baronia, per tal com l'inventari del 1679 fa constar que «molts particulars de Maldà y llochs circumvehins» eren deutors d'«algunas quantitats per lo blat los deixà lo dit quondam don Jayme». La transcendència d'aquestes petites operacions de crèdit ja ha estat assenyalada: entre el paternalisme i la usura, el préstec no era cap bàlsam guaridor de la pobresa, sinó un instrument per amansir el pagès.

Tot fa suposar que, durant els dotze anys que la baronia va estar sota el seu govern, cessà el desordre econòmic dels temps anteriors i que Jaume Cortada va administrar-la «ab bon compte y rahó», com una més —o potser la més estimada— de les seves inversions. L'arxiu patrimonial dels seus descendents, si no ha estat destruït,²⁰⁷ permetria ben segur de confirmar-ho. Aprofundir la recerca sobre aquest punt hauria estat la millor manera d'acabar aquesta biografia, si el temps i l'espai no haguessin imposat llurs limitacions. L'objecte d'aquest treball era tractar de l'encimbellament social d'un antic paraire i de la formació d'un patrimoni d'excèpcional magnitud gràcies als guanys obtinguts en una tenaç activitat mercantil. Això, que en menor mesura, certament, fou propi de molts altres comerciants del segle XVII, queda demostrat que en el cas de Jaume Cortada i Sala té una significació exemplar pel reeiximent que va assolir.

204. Detall tècnic interessant: l'arrendatari podia «restoblar las terras de la horta del castell femant-les, y això en temps de any stèril y no altrament, segons lo ús y costum se fa en Maldà».

205. L'inventari enregistra 1.260 quarteres de cereals; dos cups i tres piques amb oli; una «sort de bótes» amb el vi que «se és cullit ab la present cullita»; 88 roves i 25 lliures de cànem «ab madexa», i 211 caps de bestiar de llana.

206. J. Sayós, M. 1667 (27 d'abril).

207. CARBONELL, *Esplugues de Llobregat*, p. 139, alludeix a la desaparició de la biblioteca i arxiu dels barons de Maldà durant la guerra del 1936.

APÈNDIX I. *El patrimoni de Jaume Cortada **

	valor en lliures- sous-diners	observacions
crèdits	150.095-13-2	incloses les 12.809 lliures esmerçades en canvis
censos	4.094	capitalització al 5 % de 204 lliures 14 s. 7 d. de les pensions anuals
censals	13.666-10-3	
joies i objectes d'or i plata	19.250	valor monetari calculat segons el pes en or i plata fina de la lliura barcelonessa del 1679
immobles urbans	4.600	capitalització al 5 % de les 230 lliures anuals que produïen els lloguers
torre d'Esplugues	1.700	preu de compra del 1645, sense millores posteriors
torre del Prat	3.200	preu pagat per l'anterior comprador el 1660
torre de l'Hospitalet	10.610	preu de la subhasta, més les 1.510 lliures pagades a la comunitat del Pi; no inclou les millores posteriors
parcelles disperses	8.397-12-4	
castell i baronia de Maldà	27.000	preu de compra del 1667
Total		242.613-15-9

* No inclou el valor de mobles, roba i parament dels seus habitatges, ni el capítol d'explotació de les seves finques.

APÈNDIX II. Compres de terra efectuades per Jaume Cortada

data	Esplugues		l'Hospitalet		el Prat		Cornellà		Sants		total		preu en lliures-s.-d.	observacions
	par- cel- les	mj.	par- cel- les	mj.	par- cel- les	mj.	par- cel- les	mj.	par- cel- les	mj.	par- cel- les	mj.		
24-VII-1645	13	23,75									13	23,75	1.700	torre d'Esplugues, preu ofert en la subhasta
9-XII-1645			2	7							2	7	700	subhastades
3-X-1646			1	7							1	7	515	compra del <i>ius luendi</i> més revenda
10-V-1648			2	14,50							2	14,50	1.425	compra del <i>ius luendi</i> més revenda
11-X-1666			3	12							3	12	515	
17-V-1668					?	206					?	206	3.200	torre del Prat, preu pagat el 1660 per l'anterior comprador
6-II-1670					1	12					1	12	337	no inclou el <i>ius luendi</i>
7-IV-1670	2	5,20									2	5,50	200	quantitat afegida a una permuta de terres adjudicades per l'Au- diència
24-V-1671			5	18							5	18	1.363-2-4	
29-I-1671	3	36	2	4							5	40	1.600	
8-IV-1671	1	1,50	20	119			2	13	1	3	24	128,50	9.100	torre de l'Hospitalet preu ofert en la sub- hasta
totals	19	66,75	38	195	?	218	2	13	1	3	?	495,75	22.397-12-4	